**Az adott oldal a digitalizált kötetünkből hiányzik!
Amint lehetőségünk lesz rá, pótolni fogjuk!
Megértésüket köszönjük!**

Amennyiben Ön rendelkezik az eredeti kötet itt hiányzó oldalával, kérjük, hogy vegye fel velünk a kapcsolatot!

ambrusa@lib.pte.hu

Olvasóinkhoz!

Most, mikor a *Nemzeti Nőnevelés* második évfolyamának utolsó füzetét bocsájtjuk világ elé, nagyobb megnyugvással tekintünk a múltra, s több bizalommal nézünk a jövőbe, mint egy évvel ezelőtt.

Folyóiratunk fenállása immár biztosítva van és ezentúl minden erőnket, teljes igyekezetünket annak felvirágoztatására fordíthatjuk. De hogy vállalatunk valóban felvirágozzék, ahhoz több is kell mint a mi jó igyekezetünk s hogy az eléje tüzött czélt elérhesse, nem csupán mi rajtunk mulik. Mivel pedig nem a magunk haszna, hanem egyedül azon ügy érdeke vezérel bennünket, melynek szolgálatában állunk: őszintén elmondjuk, minek látjuk hiányát s leplezetlenül föltárjuk rövid pályafutásunkon szerzett tapasztalatainkat, hogy világosan megérthessük, mire lesz szükségünk a jövőben.

Előfizetőink száma arra ugyan elég, hogy folyóiratunkat anyagi károk nélkül fentarthassuk; de még csak igen csekély töredékét képezi mindazok tág körének és nagy számának, a kik hazánkban nőneveléssel foglalkoznak, s nőnevelésünk nemzetivé tétele iránt tevékeny érdeklődéssel viseltetnek. Előfizetőink között csaknem egyenlő számmal vannak képviselve az iskolák, tanítók és tanítónők, meg az ezek körén kívül eső érdeklődő közönség. Az arány kedvező, de a szám csekély arra, hogy vállalatunk hivatását betölthesse.

Kezdettől fogva az volt főtörekvésük, hogy folyóiratunk szellemi középpontjává, találkozó helyévé, szószólójává lehessen mindazoknak, a kik nőnevelésünk ügyét mun-

kásságukkal szolgálják, vagy azt érdeklődésükkel megajándékozzák. Hivatását csak úgy töltheti be s csak akkor, ha szava mindazokhoz elhat, a kiket megillet és mindazok nevében szólhat, a kiknek ügyét képviseli.

Közös czélunk érdekében kettős kéréssel járulunk olvasóinkhoz, valamint nemzeti nőnevelésünk minden munkásához és barátjához. Karolják fel az uttörők buzgalmával és lelkesedésével folyóiratunknak minél szélesebb körökben való elterjesztését, hogy — ha az egyesek anyagi erejét felül mulná is — ne legyen iskola, ne legyen tantestület, a mely ridegen, részvétlenül elzárkóznék előlünk. Joguk megvan hozzá, és ha meglesz akaratuk is, az eredmény sem maradhat el. A mily mértékben növekszik ezentúl előfizetőink száma, oly mértékben fogjuk alábbszállítani az előfizetési díjat s így az egyesek számára is mind könnyebbé válik a folyóirat megszerzése.

Ez volt az egyik kérésünk. A másik folyóiratunk erkölcsi és anyagi támogatását illeti. Eddig is legnagyobb örömünkre szolgált, hogy bárhova fordúltunk szellemi támogatásért, mindenütt a legszívesebb készséggel és a legbuzgóbb részvétellel találkoztunk. Csak így emelhettük folyóiratunkat arra az irodalmi színvonalra, melyen szégyenkezés nélkül fogadhatta a közvélemény elismerését és dicséreteit. De munkatársaink között alig-alig látjuk azokat, a kiket legszívesebben látnánk, a kikre legjobban számítottunk s a kikre legnagyobb szükségünk van : nőnevelésünk ügyének országszerte buzgólkodó munkásait. — Ismételve kérjük tehát őket ez alkalommal is, járuljanak szellemi közleményeikkel is folyóiratunk felvirágoztatásához; tudósítsanak bennünket az iskolai eseményekről, az iskolában szerzett vagy az iskolán kívül gyüjtött, de az iskolát illető tapasztalataikról és közöljék velünk tanulmányaik eredményét, hogy a kincs, a melyet az egyes munkások napfényre derítettek, folyóiratunk által közkincscsé válhassék, hogy a *Nemzeti Nőnevelés* lapjai minél hívebb tükrévé lehessenek mindannak, a mi nemzeti nőnevelésünk terén történik.

Folyóiratunk szelleme és iránya marad a régi, mivelhogy változatlanúl az a czél lebeg előttünk, melyet megindításakor magunk elé tüztünk s minden igyekezetünkkel azon leszünk, hogy tartalmát a régi keretben minél tanulságosabbá, minél változatosabbá tehessük.

Csak egy változtatásra kényszerítenek bennünket tapasztalataink; ez a változtatás azonban csupán a külsőséget illeti. Elhatároztuk, hogy az iskolai nagy szünet idején, tehát julius és augusztus hónapokban nem adunk füzeteket. Folyóiratunk tehát ezentúl nem tizenkét, hanem csak tíz füzetben fog megjelenni, az említett két hónap kivételével minden hónap utolsó hetében. Az egyes füzetek terjedelmén nem változtatunk semmit sem; sőt rajta leszünk, hogy a tíz füzet együtt ezentúl is megüsse a régi ívszámot. Ezen változtatásnak megfelelőleg s azon reményben, hogy előfizetőink száma az eddigi arányban fog növekedni: az előfizetési díjat hat forint helyett öt forintban szabtuk meg.

Még egyszer köszönetet mondván mindazoknak, a kik bennünket anyagi és szellemi támogatásukkal megtiszteltek, ajánljuk folyóiratunkat nemzeti nőnevelésünk minden munkásának és barátjának szíves figyelmébe és tetteket termő jóakaratába.

Budapest, 1881. deczember 15-én.

A szerkesztőség.

TREFORT ÁGOSTON

VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MAGY. KIRÁLYI MINISZTER LEGÚJABB BESZÉDE

SOPRONBAN F. ÉV NOVEMBER 14-én.

Közoktatásunknak nem minden ágát szabályozzák még törvények; de, a hol vannak is már törvényeink, ezek csak a keretet és irányt adják meg, a melyben és a mely szerint a fejlődésnek történnie kell. A kormányhatalom feladata e téren tehát nemcsak az, hogy a fejlődés törvényszerűségére felügyeljen, hanem hogy közoktatásunk nagy élő organizmusának ápolója, vezetője legyen. Ösztönözze annak munkásságát, a hol kell és mérsékelje ott a hol szükséges. Ezer meg ezer tényező működik közre egy ilyen organizmus működésének kedvezővé vagy kedvezőtlenné tételében, a melyek mindegyikéről a törvény nem intézkedhetik. Ily esetekben szükséges, hogy az a ki a kormányzás gyeplőit kezében tartja, teljes cselekvési szabadsággal bírjon, — olyan szabadsággal, melyet csupán törvényszabta felelőssége korlátoz. „*Paradoxonnak fogják talán tartani* — így szólt maga Trefort Ágoston, vall. és közokt. miniszter a múlt hónapok alatt Zala-Egerszegen tartott választói beszédében — *ha azt mondom, hogy kívánatos volna, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter részére minél kevesebb és minél rövidebb törvények alkottassanak. A közoktatásügyi miniszternek magának kell alkotni; neki szervezni és adminisztrálni kell; reá nézve legfontosabb törvény a budgettörvény. Adjanak neki pénzt a létező intézetek gyarapítására és fejlesztésére, újak felállítására — ő a kontrolle*

elől nem tér ki és a kellő erőkről is fog gondoskodni. A közoktatás nem olyan mint a perrendtartás, hogy abban mindent fixirozni kellessék; a közoktatásügynek a fejlődésre időt és az életre tért kell engedni, törvényt pedig minden évben nem lehet változtatni vagy módósítani, ha mindjárt meghozatala után, talán már egy félévre, kitünik is, hogy egyik-másik szakasza vagy részlete nem volt czélszerű."

Épen ezért nemcsak általános érdeklődésre, hanem különös fontosságra is tarthat számot a közoktatásügy miniszterének minden szava, melyet a nyilvánosság előtt ejt, minden nyilatkozata, melylyel tetteit megvilágosítja, teendőit és terveit érinti. *Trefort Ágoston*, vall. és közokt. miniszter az utóbbi időkben többször szólott választói előtt s egyéb politikai kérdések megbeszélése közben közoktatásügyi helyzetünket is fejtegette. De valamennyi beszédei között, különösen reánk nézve legfontosabb a legutóbbi, a melyben a nőnevelésről és a vele összefüggő kérdésekről oly behatóan nyilatkozik, mint annak előtte egy alkalommal sem, s oly irányban és szellemben, a mely bennünket, a nőnevelés munkásait a legnagyobb örömmel tölt el.

Épen ezért közöljük a nevezetes beszédet egész kiterjedésében úgy, a mint azt a politikai napilapok nyilvánosságra hozták. Csupán azt a részt hagytuk el belőle, a mely a közoktatásügygyel össze nem függő gazdasági kérdések fejtegetésével foglalkozik.

*

«Önök ismerik a trónbeszédet és a válasz-feliratot — ismerik tehát a kormány programmját is. A közmüvelődési ügyek kevés szóval vannak abban érintve, de ne tessék ebből azt következtetni, hogy szándékom volna keveset tenni; s hivatkozhatom e tekintetben a jövő évi budgetre és annak indokolására, mely már közkézen forog. Az tanuságot tesz arról, hogy sem a közoktatás, sem általában a közművelődés terén teljességgel nem szándékom megelégedni az eddig elért eredményekkel, s a fejlesztés munkájában egyáltalában nem akarok megállapodni, sőt még pihenőt tartani sem.

Szándékom különösen a népoktatással tüzetesen — és re-

mélem: gyümölcsözőleg — foglalkozni; korántsem a közoktatás többi ágainak rovására, — de vezéreltetve azon indoktól, hogy a népoktatás minél előbb hozza meg a tőle várt gyakorlati eredményeket.

S itt nem hagyhatom érintetlenül az ellenzék azon ismeretes kifogását: hogy a közoktatásügyi miniszterium nem jár el rendszeresen és öntudatosan, hogy nincs közoktatási politikája.

Erélyesen tiltakozom s óvást teszek e kifogás ellen. Azért mert nem szeretem a monopoliumot az oktatás terén, mert nem akarok mindent egy kaptára verni, mert az élet követelményeit nagyobb figyelemre méltatom mint a rendszerek mechanizmusát és a doktrinák sablonjait: nem következik, hogy magamnak ne volna rendszerem s határozott és megállapodott nézeteim. Eljárásom főiránya: *a magyar kultura előmozdítása a nyugati civilizáczió ösvényén, melyen a magyar kultura mindig is járt, szellemi és közgazdasági irányban, — nem hagyva ki számításból a modern társadalom követelményeit.* Mint közoktatásügyi miniszter: öntudatosan mozditom elő a tudományt, a szakismereteket s a művészetet, mert azok — ha nem kizárólagos, de mindenesetre hatalmas tényezői a modern államnak és társadalomnak. Nem akarok s nem fogok egy felekezetet, sem iskolai, sem egyházi téren, a másik rovására protegálni; mert minden felekezetnek becsületes törekvését, egyházi s iskolai ügyei fölvirágoztatására, úgy tekintem mint a mi egyszersmind az állam és a társadalom közös érdekeit is előmozdítja.

Visszatérve a népoktatás ügyére, melyről szólani kezdettem, kérdem: mi tehát a népoktatás valódi feladata? A nép erkölcsi és értelmi, egészségi és gazdasági állapotának javítása; a hol ezt nem tudják elérni általa, ott a népoktatás felesleges munka s a ráfordított költség sárba dobott pénz. És miután tizenkét év óta annyi tettünk a népoktatásért; hogy szaporitsuk az iskolákat s növeljük a tanitók létszámát, hogy épületekkel és felszerelésekkel lássuk el az elemi oktatást, s ezzel annak mintegy keretét megteremtettük, elfoglaltuk a tért, melyen már gyakorlatilag működhetünk s birjuk arra az eszközöket is: a mondott irányba akarom

terelni a népoktatást, s első vonalban a néptanítókat akarom e feladatra képesekké tenni.

Épen azért kell a leányok oktatására is oly nagy súlyt fektetni, mert a nép erkölcsi, egészségi s anyagi jólétére nézve a nők oly fontos tényezők; s azért a leányokat a szükséges elemi ismereteken kívül a kézi munkákban és a háztartási dolgokban is alaposan kell oktatni. S mivel ezt csak nő-tanítóktól várhatjuk, — elemi iskola tanító-nő nélkül nem is gondolható helyesen. Általában az elemi oktatás terén a nőknek minél nagyobb tért kell nyitni, — s ez nemcsak pedagogiai, hanem igen messzeható társadalmi kérdés is. S miután e kérdés nálunk is napirenden van: elmondom róla véleményemet.

Legyen-e mindenben egyenjogu a nő a férfival? — Én megengedem, hogy a nő, polgári jogok tekintetében tökéletesen egyenlővé tétessék a férfival; de a társadalmi funkcziók tekintetében, a nemi különbségnél s női természetnél fogva, a férfival egyenlő nem lehet; testi ereje, s alkotása, s abból folyólag hivatása ezt nem engedi.

Szerezzünk tehát a nőknek a tanitói pályán kívül — melyre kiválóan alkalmasak — munkát és keresetet az iparban, a kereskedelemben, sőt a közigazgatás bizonyos ágaiban is; de ne követeljük, hogy birák, ügyvédek, orvosok, törvényhozók legyenek. Oly hivatások, melyek egy egész embert kivánnak, összes szellemi és testi erejével s egész idejével, elvonnák a nőt rendeltetésétől, melyet pedig helyette a férfi nem teljesíthet. Nem jó a társadalomban összezavarni a szerepeket; s annálfogva az én hozzájárulásommal — bármennyire óhajtom a női oktatás emelését — egyetemek a nők számára nem fognak nyittatni. Eltekintve a kérdés elvi oldalától, a zürichi studentin-ek s az orosz nihilista kisasszonyok, engemet arra nem buzdítanak.

Látták Önök, hogy a trónbeszéd és a válaszfelirat nagy figyelmet fordít a közgazdasági érdekekre, s annál fogva nekem is, kire az iparszakoktatás bízva van, e tárgyról is lehet szólanom.

Midőn közgazdasági állapotainkról okoskodunk, mindig szemünk előtt kellene tartanunk azt a nevezetes momentumot, hogy

míg Európában. talán az egy Törökország kivételével, a népesség mindenütt növekszik: nálunk nem növekszik; s ez — hozzátéve még hogy a kivándorlás is kezdőik — oly közgazdasági betegség, melyet gyorsan kell orvosolni. Itt a közegészségi ügy is előtérbe lép s kezet fog a közgazdasági momentumokkal. Többet és jobban termelni, nyers anyagokat fel- és átdolgozni, piaczokat szervezni; ezek a feladatok; de ezeket részletezni sem helye, sem ideje most — — — Hozzuk létre főleg az egyensúlyt az állam és a társadalom közt, hozzuk azokat összhangzásba egymással. Többször említettem már, itt Sopronban is, s most ismétlem azt a nézetemet, hogy *nálunk még nem létezik kellő összhangzás az állam és a társadalom közt; az állam előre haladt, s haladásától a társadalom elmaradt.* Nálunk az állam, európai modern intézményeivel, modern állam, melynek sok szükségei s követelményei vannak, a társadalom pedig még eddig nem alakult át ugyanazon mértékben; nem dolgozik annyit s nem tanul annyit, mennyit a modern társadalom fogalma követel, egyszóval társadalmunk, a modern államban is még táblabíró társadalom. Innen az egyensúly hiánya, innen az elégületlenség nagyban és kicsinyben, mert a szükségletekkel, a vágyakkal, nincsenek arányban a kútforrások, s a tehetség azok kielégítésére.

Ezen egyensúly helyreállítása: az anyagi és erkölcsi javulás első feltétele.

Lesz-e, lehet-e a jelen országgyűlésnek kellő eredménye? az sokféle körülményektől, — részben a sajtó magatartásától is függ.

Az a nemzedék, mely nem élt a szigorú czenzura uralma alatt, alig tudja felfogni a sajtószabadság egész fontosságát. Hogy az megszüntettessék, vagy kivételes rendszabályok által korlátoztassék és paralizáltassék: arra józan politikus nem is gondol; de elmélkedik az emberi intézmények árnyékoldalairól.

Az európai értelmiség meglehetősen tisztában van az iránt, a mi a történelemnek egyik főtanúsága, hogy minden abszolutizmus az emberiség vesztéhez vezet. A monarchikus abszolutizmus Szibériába, Spielbergbe, a Bastilleba; az egyházi abszolutizmus az inquiziczióhoz s a máglyához; és az abszolutizmus legrosszabb

fajtája: a demagogok abszolutizmusa — a guillotinehoz vezetett. Minden korlátlan hatalom rossz, mert magában hordja a visszaélés magvát.

De a sajtónak ma abszolut hatalma van, s pedig oly hatalom az, melyet törvényekkel korlátozni nem lehet. A sajtó jövőjének érdekében feküdnék, hogy maga keresse e korlátokat s a társadalom szabja ki neki azokat. De azonkívül a sajtónak rossz szokásai is vannak; a gyilkolások, rablások, betörések, lopások, — nemkülönben a párbajok és öngyilkosságok krónikája a sajtó terének igen nagy részét foglalja el; a sajtó részletesen és bizonyos előszeretettel foglalkozik velök, s egész hasábokat szentel leirásuknak és kiszínezésüknek. Csak látni kell, mily mohósággal olvastatnak e dolgok a társadalom legmiveletlenebb rétegei által; e leirások a bűn valódi iskolái; mert a míveletlen ember fantáziájára hatnak, s a bűnös bizonyos hírnesség színezetében tűnik föl, a melyet utánozni kell.

Mindezek oly bajok és kinövések, melyeken a törvény nem segíthet, itt csak a társadalom nyújthat segédkezet a sajtó józanabb részének, melynek magának kell azon lennie, hogy e kinövésektől szabadúljon.

Meglehet, hogy e megjegyzések félre fognak értetni, de én attól soha sem riadtam vissza; tettem mindig a mit tudtam tenni s a mit tenni kötelességemnek tartottam; s végre is a félreértések is elvonúltak, s méltánylását találtam annak a mit tettem s némelykor annak is a mit mondottam.»

TÖKÉLETESÍTSUK LEÁNYISKOLÁINKAT!

„Szervezzünk a nőknek a tanítói pályán kívül — melyre kiválóan alkalmasak — munkakört, keresetet az iparban, kereskedelemben, sőt a közigazgatás bizonyos ágaiban is!“ E nagyfontosságú szózatot újabban maga a közoktatásügyi miniszter is hangoztatta s vele nemcsak bennünket, a nőneveléssel foglalkozókat, hanem az egész művelt magyar társadalmat is tettre intette, komoly munkára szólította.

Mit kell tennünk, hogy a miniszter által hirdetett igék ne legyenek csupán «kiáltó szók a pusztában», hanem megtestesülvén nemzeti létünk védőbástyáiúl szolgáljanak? Ezen nagy kérdésre rövid, de fogas válaszunk van s ez: *Tökéletesítsük leányiskoláinkat!*

Míg leányiskoláink nem nyujthatják mindazon ismereteket és ügyességeket, melyekre azon nőknek, kik az iparban, kereskedelemben s a közigazgatás bizonyos ágaiban tért akarnának foglalni, szükségük volna: addig csak egyeseknek, azon kitünőségeknek sikerülhet a nevezett életpályákon tért foglalni s azt be is tölteni, a kik a véletlen által nyujtott kedvező körülményeket az önképzésre a sors által is ösztönöztetve szerencsés sikerrel fel tudják használni. Ezek száma pedig, miként a tapasztalat mutatja, rendkívül csekély. *Ha fel akarjuk azon munkaerőt szabadítani, mely a nőkben rejlik, ha azt akarjuk, hogy a nemzet felerésze, mely most jó részt csak lekötött tényezőként szerepel, részt vegyen azon küzdelemben, melyet főleg az ipar és a kereskedelem terén meg kell vívnunk — szolgáltassunk alkalmat a nők kiképzésére; tökéletesítsük leányiskoláinkat szakszerű műveltséget nyújtó tanfolyamok létesítése által. Gondoskodjunk elsősorban arról, hogy minden egyes olyan felső népiskola, minden olyan polgári iskola fölé, melyben leányok tanul-*

nak, a körülményeknek megfelelő **tovább képző, kenyérkeresetre is képesítő** *tanfolyamok állíttassanak, a melyek a rendes meglevő tanfolyamokkal szerves összefüggésbe volnának hozandók, és e mellett kisértsük meg másodszor azt is, hogy miként lehetne azon ezer meg ezer elemi népiskola mellett, a melyekben a leánykák ezidőszerint a női kézimunkákban még semmiféle oktatást nem nyernek, női kézimunka-iskolákat szervezni.*

A felső leányiskolák, felső nép- és polgári leányiskolák fölé állítandó s azokkal szerves egységbe hozandó tanfolyamok minőségének elméleti megállapítása helyett engedtessék meg nekem, hogy a *„hamburgi nőiparegyesület"* által a hamburgi közönséges leányiskolák fölé emelt *„nőipar-iskolá"*-nak szervezetét bemutassam.

A midőn 1875-ben Németország éjszaki részében tanulmányoztam a népoktatási viszonyokat, már 9 éve virágzott a hamburgi nőiparegyesület és *„nőipariskolája"* már a második évet töltötte a *„Szent-György"* külsővárosban emelt monumentalis épületben, melyet az egyesület 240,000 marknyi költséggel építtetett. — A gyönyörű épületet tágas kert veszi körül, melyben teljesen fölszerelt tornatér, és igazi *„gyermekkert"* található. Maga a palota pincze-, földszinti és három emeletbeli osztályokból áll. — *A pinczehelyiségekben* van: 1) az amerikai rendszer szerint készült fűtő-osztály (légfűtési rendszer), 2) két mosó-konyha, a melyek tantermekül szolgálnak a fínom mosást és vasalást tanulók számára, 3) a konyha és egy nagy ebédlő, 4) a portás lakása egyéb apróbb helyiségekkel egyetemben. — *A földszinten* van elhelyezve: 1) az iroda két üzleti teremmel, melyekben az elkészített ipar-tárgyakat s a feldolgozandó anyagot találjuk, 2) a vendégfogadó terem, 3) a gyermekkertésznő-képző két tanterme, 4) a *gyermekkert* és 5) a tornaterem. — Az *első emeleten* található 1) a tanácskozó terem, 2) a főtanítónő szobája, 3) egy szabóműhely, a varrógépek termével és 4) hat tanterem a továbbképző tanfolyamok számára. — A *második emeleten* van elhelyezve: 1) a mintázó-, a lithografozó- és a nagy rajz-terem, 2) két rendes tanterem, 3) s a főtanítónő lakása; végre a *harmadik emeleten* van

10 nagy nappali szoba és ugyanannyi hálóterem a segédtanítónők és a benlakó növendékek számára.

Ezen épület maga már jelezi, hogy mily nagy különbség van a mi „*országos* nőipartanodánk" és a hamburgi nőipariskola közt, a melyben a növendékek száma már évekkel ezelőtt meghaladta az 500-at.

Egyébként az intézet belső szervezetét illetőleg a következőket kell kiemelnünk: Az 1867-ben alapított intézet az általános tankötelezettségnek már megfelelt leányok és idősebb nők számára is alkalmat akar szolgáltatni arra, hogy 1) netán hiányos kiképeztetésüket tökéletesíthessék, 2) hogy oly ügyességeket és ismereteket szerezhessenek, a melyek a család körében avagy a családfő üzletében értekesíthetők, 3) hogy ízlésüket rajzolás és műiparczikkek készítése közben nemesítsék, 4) hogy önálló keresetforrást biztosító életpályákra, minők a gyermekkertészség, könyvvivőség, szabóság, rajzolás, vésnökség stb. elkészülhessenek. Ehhez képest *hatféle* iskolát egyesít magában a nevezett hamburgi intézet, úgymint 1) *továbbképző tanfolyamot*, 2) *kereskedelmi iskolát*, 3) *gyermekkertésznő képzőt*, 4) *rajziskolát*, 5) *műhimző tanfolyamot* és 6) *háziipariskolát*.

1) *A továbbképző tanfolyam* tantárgyai : 1) német nyelvtan, 2) franczia nyelvtan, 3) angol nyelvtan, 4) számtan, szépírás és iparos könyvvitel, 5) földrajz, 6) történelem és 7) természettan.— A továbbképző tanfolyam rendkívül gyakorlati módon szerveztetett; a ki az egyik tantárgyat vagy a másikat nem akarja hallgatni, az arra nem kötelezteték — sőt csupán egyes tárgyat is hallgathat az illető, p. o. a ki egyedűl az első négy szám alá foglalt tárgyakat (a nyelveket) akarja a tovább képző tanfolyamból tanulni, az hetenkint 6 órára íratja be magát és negyedévenként 15 márknyi tandíjt fizet. — Az első négy tárgyra nézve rendesen három kurzus létezik — s így a növendékeknek van módjuk arra, hogy azon folyamot hallgassák, a mely képzettségüknek leginkább megfelel. — A továbbképző tanfolyam rendes növendékei a többi tanfolyamokban is részt vehetnek, a mennyiben ezt idejök megengedi. — Számos özvegy, tanulni kész családanya beiratko-

zik itt az egyik vagy másik tantárgyra, hogy épen azt tanulhassa, a mire szüksége van, ezért egyik-másik tantárgy számára néha kettős folyamot is kell kezdeni. — Rendesen alkalmazott tanítónők, nevelőnők, könyvvivőnők, anyák egymás mellett ülnek a továbbképző tanfolyam rendes növendékeivel — s a mit itt nálunk drága pénzen fizetett magánórákon kell az illetőknek megszerezniök, azt ott olcsó pénzen és jól adja az ipariskola továbbképző tanfolyama.

2) *A kereskedelmi iskolai tanfolyam* két, egymástól elkülönített tanmenettel biró osztályból áll, az egyik osztályban a kereskedelmi ismereteket bővebben tárgyalják és e két évig tartó tanfolyamban hetenként 28 órai oktatást nyernek a növendékek. Ezen óraszámból 15—16 óra a kereskedelmi számtanra, könyvvitelre, a levelezésre, és a váltó-ismeretre, továbbá 4 óra a német nyelvtanra, 3 az angolra, 3 a francziára és 2 óra a földrajzra fordíttatik.

A másik osztály csak egy évfolyammal bir s benne a tananyag szűkebb keretben nyujtatik a növendékeknek. — A kereskedelmi tanfolyamot hallgató nők egyiránt megismerkednek úgy a *nürnbergi* valamint a *müncheni* üzletvezetési rendszerekkel. Ezen tanfolyam növendékei negyedévenként 30 markot fizetnek tandíj gyanánt.

Hogy mily sikerrel működik ezen tanfolyam, leginkább abból tünik ki, hogy növendékei mielőtt a képesítő vizsgálatot letehetnék, már alkalmazást nyernek s a legnagyobb üzletekben is tért foglaltak.

3) *A gyermekkertésznőket képző* két éves tanfolyamban a Frőbel-féle rendszer alkalmazása mellett tökéletes elméleti és gyakorlati kiképzésben részesülnek a növendékek. E tanfolyamot azonban nemcsak oly leányok látogatják, a kik a gyermekkertésznői pályára készülnek, hanem oly család anyák is, kik a gyermekekkel való okszerű foglalkozást el akarják sajátítani. A gyakorlati kiképzésre hetenkint 9 órát, az elméletire 17 órát fordítanak ezen tanfolyamban. — A képző intézettel egy gyermekkert is kapcsolatban áll, a melyben 60—70 gyermeket foglalkoztatnak

Fröbel elvei szerint. A rendes növendékek negyedévenként 25 markot fizetnek tandíj gyanánt.

4) *A rajziskolában* két osztályra oszlanak a növendékek. Az alsó fokú osztályban — fali táblák, faminták és eszközökről készítenek vázlatokat, árnyékolással és a nélkül, gyakorolják a szabadkézzel való rajzolás mellett a körző használatával való munkálkodást is és a geometriai alakokból alkotott diszítmények kiszínezését és végre a himzéshez való minták rajzolását és módosítgatását stb. A felső osztálybeli növendékek domborművek diszítményeit és másféle alakokat is rajzolnak vázlatosan avagy árnyékolással, különös gond fordíttatik élő növényeknek, művészeti tárgyaknak, kiváltképen pedig az iparmuzeumból kölcsönzött dolgoknak lerajzolására és festésére. — Külön órák szenteltetnek továbbá a műhimzés, az üveg-, porczellán-, fa-, selyem stb-féle festés körében alkalmazható minták rajzolására, módosítására és önálló tervezésére. — A kőbe, érczbe, fába-vésés művészete pedig külön folyamokban gyakoroltatik. — Vannak növendékek, a kik csak 4—6 óráig rajzolnak, de az összes rajziskolai órák száma egy-egy folyam számára hetenként 36-ra megy. Némely növendék 4—5 évig is látogatja az intézetet, mert ha a rendes két évig tartó tanfolyamot bevégezte, sőt már rajzolásával kenyeret is keres — nem mulasztja el az ipariskola által nyujtott alkalmakat saját tökéletesbítésére fölhasználni. A rajziskola rendes növendékei negyedévenként 36 márk tandíjt fizetnek.

5) *A műhimző iskolát* a hamburgiak is a Bachné-féle bécsi műhimző intézet mintájára rendezték be. Ezen tanfolyamba szintén 2 évig tanulnak azok, a kik azt rendszeresen végezni akarják. A rendkívüli növendékek egyes órákat is vehetnek — sőt még egyes munkák készítésénél szükséges utasításokat is szivesen nyujt az intézet, azonban ezeket jól meg is fizetteti — egyes munkákra vonatkozó tanácsokért 10 márkot kell fizetni annak, a ki nem növendéke az intézetnek. A rajziskola és a műhimző iskola növendékei számára a hamburgi nőiparegylet — a legjelesebb szakférfiak által művészeti és műtörténeti felolvasásokat is tartat. E felolvasások a körülményekhez képest 8—10 folytatásból

állanak, a fölvett tételt az iskola czéljaihoz mérve tárgyalják — s az egyesületnek szépen jövedelmeznek is, mivel a művelt hamburgi nők e felolvasásokat tömegesen látogatják s a belépti jegyeket néha hetekkel előre elkapkodják.

6) *A háziipariskolában* több tanfolyam létezik. Van 1) *női kézimunka iskola*, a melyben a kötést, horgolást, hímzést, varrást, stb. a nők számára nélkülözhetlen ügyességeket sajátítják el a növendékek, a kik ha hetenkint 6—9 óráig tanulnak, 10 márkot, ha 18 óráig tanulnak 20 márkot, ha pedig 36 óráig tanulnak 37 márkot fizetnek negyedévre tandíj gyanánt. Van 2) a *géppel varró, szabó iskola*; ezen tanfolyamban a növendékek hetenkint 29 órában a különféle gépeket ismerik meg és azokon dolgozni is megtanulnak. A háziipariskolának egy másik önálló tanfolyamát képezi a közönséges *szabó iskola* a szabáshoz szükséges rajzoló iskolával kapcsolatban. Ezen tanfolyam növendékei egyrészt olyanok a kik csak a ház körében szükséges szabóságot akarják elsajátítani, másrészt pedig olyanok, a kik a szabóságot üzletszerűleg meg akarják tanulni — amazok hetenkint 18 órán át — emezek naponként 9 órától 6 óráig ott dolgoznak a nőipariskola szabó műhelyében egy fél avagy egy egész éven át, mind addig míg szabómesteri oklevelet nem nyerhetnek. Ez utóbbiak a géppel varrást is teljesen elsajátítják. A nőipariskola szabóműhelyében megrendelésre dolgoznak a növendékek igen jutányos áron — a száznál több szabóságot tanuló leány 8—10 egyént magában foglaló csoportokban dolgozik. — Az egy csoporthoz tartozók közül a leggyakorlottabbak a mértéket veszik és szabnak, a többiek a kiszabott részeket készítik azon munkafelosztással, mely ügyességüknek megfelel — s így a darab rendkívül gyorsan elkészül. A mértékvételnél, szabásnál az ügyesebbek is segíthetnek már, a fölpróbálásnál pedig mindegyik jelen van. A vászonnemüek készítése külön osztályban gyakoroltatik be. — Hasonlólag külön tanfolyamokban tanulják a finom mosást, vasalást és a virágcsinálást is. A házi ipariskola minden egyes tanfolyamára is különkülön beiratkozhatnak a növendékek.

Hogy a hamburgi nőipariskoláról szóló ezen vázlatos képet

még egy lényeges részlettel kiegészítsem, közölnöm kell még, hogy az egész intézetben igen kevés véglegesen alkalmazott tanító van — a legtöbb az óraadó tanár. A tanítók díjazására az egyesület 1876-ban 25 ezer márkot költött.

A hamburgi nőipariskola ezen vázlatos képe által reá akarunk mutatni egyrészt arra, hogy milyenné kellene az «országos nőipariskolának» válnia, ha el akarja növendékeit készíteni arra, hogy a kereskedelem és az ipar terén számukra szervezendő munkaköröket betölthessék — de másrészt jelezni akartuk azt is, hogy miféle tanfolyamokkal bővítendők azon felső nép- és polgári leányiskoláink, valamint a felső leányiskolák is, a melyek ma még csak általános nemzeti műveltséget nyujtanak, de a nőket önálló kereset-forrásokat biztosító életpályákra nem képesíthetik.

Hogy az országos nőiparegyesület iskoláját minél előbb azon magaslatra emelhesse, a melyen a hamburgi egyesületé áll, hogy említett leányiskoláink minél több helyt oly tanfolyamokkal bővülhessenek, a minők a leirt nőipariskolában virágoznak — nem kellene más mint az, hogy a magyar nők is oly lelkesen felkarolják a nőiparegyesületek eszméjét miként azt a hamburgiak és a berliniek, szóval a német nők felkarolták. Németországban ma már alig van valamire való városka, a melyben nőipariskola ne virágoznék. Vajha a nőiparkiállítás nálunk is megtermette volna a nőipariskolák termő talaját, a nők érdeklődését ezen nemzetünkre nézve oly fontos ügyre nézve. — A nőipariskolák felvirágoztatása a lelkes magyar nőkre várakozik — az állam ez ügyben csak segítséget nyujthat — a fő dolgot a társadalomnak kell elvégeznie. — Ép igy áll a dolog a falusi iskolák mellett fölállítandó nőikézimunka iskolákra nézve; csakhogy szerintünk ezen iskoláknak megteremtése nem annyira a nőegyesületek teendői közé tartozik, mint inkább a népnevelési egyesületek feladatai közé. Hanem hát hol késnek ezen egyesületek? Avagy csakugyan kiveszett nemzetünkből a népnevelésügy iránt való komoly érdeklődés? — Sem a lánglelkü Eötvös, sem a tevékeny Zichy nem tudják újra életre kelteni azt az eszmét, a mely a negyvenes években a lelkes Brunswick Terézia kezei között már mint csemete

egy év alatt majdnem mindenütt virágzásnak indult s a kisdedovókat százával hívta életbe? Vegyék a magyar nők ismét ez eszmét kezeikbe! Talán az ő nemes buzdító szavukra életre ébred az eszme újra s a magyar nemzet megkiméltetik azon szégyentől, hogy előbb virágzásnak induinak hazánkban a *„német iskolákat fentartó és pártoló egyletek“*, mint a nemzeti irány szolgálatára hivatott népnevelési egyesületek.

Péterfy Sándor.

A TANÍTÓNŐK KÉRDÉSÉHEZ.*

«A ki a jövőtől gyümölcsöt követel, kötelessége, hogy a jelen virágait ápolja; a nemzetek legbecsesebb virágai pedig a nők.»

Sybel Henrik.

Korunk nagy változásokat idézett elő a vallási, állami és társadalmi élet terén; újabb s újabb kérdések merülnek fel, melyekkel azelőtt nem törődött, nem foglalkozott senki, de a melyekkel mai napság mindnyájunknak számolnunk kell.

Ezen új problemák közül alig van olyan, a melylyel többen foglalkoznának mint a nők kérdésével. Ők alkotják az emberiség ama szebb felét, melyet a természet a szív nemesebb érzelmeinek ápolására, legszentebb eszményképeinek megőrzésére rendelt. A nemzetek jövője sokkal inkább az ő kezükben van, mint a hogy a kétkedők hirdetik. Valamely társadalom műveltségének mértékét legbiztosabban megtaláljuk a nők helyzetében. Műveletlen társadalmak lenyügözik a nőt, művelt társadalmak fölemelik s tért nyitnak áldásos tevékenységüknek. Azon nagy változásokban pedig, melyeket korunk előidézett, első helyen látjuk a jobbak s felvilágosodottabbak ama törekvését, hogy a nőnek a család körén kívül

* Ezen czikkben rövid foglalatját adjuk amaz értekezésnek, melyet *Libertiny Gusztáv*, kir. tanfelügyelő úr a nyitramegyei tantestület folyó év julius 6-án, Vágújhelyen tartott közgyűlésében olvasott fel. Midőn a t. szerzőnek értekezése beküldeséért e helyen is kifejezzük köszönetünket, egyúttal óhajtjuk, vajha minél több követőre találna példája s a nőnevelés munkásai és barátai minél gyakrabban keresnék fel folyóiratunkat a tantestületek munkásságáról szóló tudósításaikkal. *Szerk.*

is természetes hivatásának megfelelő működési kört teremtsenek. Ezen törekvés két irányban nyilatkozik: egyik czélja az, hogy a nőt társadalmi önállóságra juttassa; a másik, hogy természeti adományait a társadalom javára értekesítse. Az a pálya pedig, a melyen korunk ezen törekvésének mind a két iránya teljesen s a legüdvösebben érvényesülhet, a tanítói pálya.

A gyermeknek a természet bölcs gondoskodásánál fogva első nevelője és tanítója az anya, a kinek nevelő befolyását gyermekére nem szüntetik meg a későbbi évek sem. De nemcsak az anyákat ruházta fel a gondoskodó természet a nevelés és tanítás adományával; gazdagon részesítette abban a nőket általában. Ezt a hivatását a nőnek el is ismerték minden idők és korok — de csak a családban. A családon kívül a nevelést, még a lánygyermekek nevelését is férfiak végezték. Az apácza-kolostorok nevelésétől eltekintve, kevés kivételt említhetünk a mondott szabály alól.

Korunk műveltsége mindenben a természetes útat keresi, s visszatér rá, ha a múlt idők sötétségében letévedt róla. Ezért követeli, hogy a nőknek hivatásukhoz illő s a kor műveltségének megfelelő nevelést adjunk; követeli, hogy a gyermekek, különösen a lánygyermekek nevelésében a nőknek olyan helyet juttassunk, a minőt a természet jelölt ki számukra. A nevelés nyilvános; a tanítói pálya nyilvános pálya; ezt a pályát meg kell nyitnunk a nők előtt is. Legyenek a nők a közélet munkás tényezői. A nőknek a nyilvános tanítói pályán való alkalmazása ép oly fontos társadalmi mint tanügyi tény. Hogy a nő a családon kívül is helyet foglaljon a társadalomban, abba rég belenyugodtunk; de hogy épen a tanítói pályán foglaljon helyet, annak még sok az ellenzője.

S mi az ellenzők legjelentősebb kifogása? — az, hogy a nő nem alkalmas magasabb műveltségre, pedagogiai szakképzettségre. De a kinek alkalma volt művelt nőkkel érintkezhetni; a kinek a szerencse kedvezett, hogy mélyebb lélektani észleleteket tehetett a női természet és tehetségek körül, az soha sem fog kételkedni a nők kiváló szellemi képességében s tartózkodik aféle elhamarkodott ítélettől, hogy a nők akár intellektualis, akár erkölcsi tehetségek tekintetében mögötte állanak a férfiaknak. Különbség van a

két nem közt; de ovakodnunk kellene az összehasonlításoktól — olykép legalább, hogy a különbségeket ne írjuk az egyik vagy másik fél rovására. A művészetek, tudományok s az irodalom történetéből sok példát idézhetünk, a melyek a nők fényes tehetségeinek szószólói; de ha e példáknak híjával volnánk is, arról — a mi bennünket legközelebbről érdekel — a mindennapi tapasztalat eléggé tanuskodik, hogy a nő a nevelés és tanitás terén áldásosan működhetik. Az elmélet ködében támadt kétségeket a való élet lépten-nyomon megczáfolja.

De midőn a fentebbiekben egész általánosságban vázoltam nézeteimet azon kérdésről, vajjon hivatva van-e a nő a nevelő-tanitói föladat terheit velünk megosztani, s hogy nem-csupán arra alkalmas-e, hogy hitestársunk, hanem kartársunk is legyen: ki kell jelentenem, hogy én rám nézve az általános szemponton kívül a nemzeti érdek is irányadó. Minden közügynél, legyen az kulturai, politikai, társadalmi, vagy bármely néven nevezhető kérdés, mindig csak hazám és nemzetem érdekeit tartom szem előtt. Ha az elmélet s tapasztalat még oly igaznak hirdet is valamit, én csak annyiban veszem figyelembe s annyit fogadok el belőle, amennyiben nemzeti irányú s hazafias közművelődésünk javára értékkel birhat.

Meggyőződésem pedig az, hogy a tanitónők kiképeztetésére fordított országos költség egyike a legesleghasznosabban befektetett kiadásoknak, minek áldásos hatását nemzetünk számban és erőben való gyarapodásában fogjuk csakhamar tapasztalni. Ép ezért nálunk a tanitónői kérdés a lehető legszorosabb kapcsolatban van a nemzetünk testén ejtett százados sebeknek gondos ápolásával és gyógyitásával.

Nálunk nem csupán a jelenkor társadalmi alakulásai folytán bekövetkezett életviszonyoknál fogva szükséges, hogy minden ép kéz számára — akár férfié, akár nőé legyen az — kereseti források nyittassanak: hanem nemzeti érdekeink követelik, hogy társadalmunkat hasznos új elemek fölvétele által gyarapitsuk, nemzeti intelligenciánkat gazdagitsuk. S ezt teszszük, midőn a nyilvános tanitói pályát megnyitjuk a nők előtt is. Legyenek ők — mert a

természet rendjénél fogva ők a leghivatottabbak rá — leányaink nevelői és tanítói; legyen az ő hivatásuk, hogy leányaink mindenekfölött magyar nőkké neveltessenek, — magyarokká szívben, lélekben, műveltségben és házi erényekben.

Ezen álláspontra helyezkedve, magasztos nemzeti feladatunk nagy munkájánál én a nőt mint tanítót pótolhatatlan kartársunknak tekintem s bizton hiszem és vallom, hogy a nők e minőségükben is áldásos hatással lesznek közművelődésünk nemzeti irányban való fejlődésére, emelkedésére és megerősödésére.

Libertiny Gusztáv.

SÁRTSEVITS TEREZ EMLÉKEZETE.

«Ki mondaná borultnak az eget, mert egy tenyérnyi fekete felleg támadott; ki mondaná hangtalannak az erdőt, mert egy madár elhallgatott.» *Tompa.*

Egy év előtt a fájdalomtól némán állottuk körül koporsóját, és borultnak láttuk az eget, mert egy tenyérnyi felleg legfényesebb csillagunkat homályosította el; s hangtalannak mondtuk az erdőt, mert egy, a szeretet szavát legszebben beszélő madár hallgatott el. Saját veszteségünk keservétől lesújtva alig eszméltünk arra, hogy mit vesztett halála által az ügy, melyet oly lelkesedéssel szolgált: a magyar nőnevelés ügye. Igaz, nem hosszú, de érdemekben gazdag életet élt; bírt mindazon tulajdonságokkal, melyek pályáján, a tanítónői pályán áldássossá tehették volna életét; csakhogy fájdalom meghalt, mielőtt sokat és nagyot tehetett volna.

Halála széles körben keltett részvétet, mert sokan szerették; de ki beszél ma róla? Pedig amit tett és ahogyan élt, méltó arra, hogy hosszú időn át fentartsa emlékezetét.

Azok közé tartozott, kiket az Isten jó kedvében teremt. Erőteljes testalkotása daczolt a testi fáradalmakkal, derült kedélye nem tört meg soha a lelki küzdelmek között. Pedig az út, melyen haladnia kellett nem volt ment a tövisektől. Szegény szülők gyermeke volt, kiket a sors sok kemény csapással látogatott meg, de a kik nem csak nemes önmegadással viselték sorsukat, hanem sok kemény tusában győzedelmesen küzdöttek is ellene.

Atyja Sártsevits Ambrus, a magyar szabadságharcz idejében bácsmegyei szolgabíró, édes anyja, a műveltségéről ismert Vojnics

Anna, előkelő és gazdag szabadkai család gyermeke volt. A szabadságharcz leveretése után Teréz atyjának is menekülnie kellett s csak pár évi bujdosás után térhetett vissza családja körébe. A bujdosás ideje alatt meghülés következtében szerzett fülbaja azonban képtelenné tette őt képzettségének megfelelő hivatal vállalására és így sok anyagi veszteséget szenvedett családját napi-díjas keresményéből kellett fentartania, Tera — így szoktuk őt rendesen nevezni — ez időben, 1853-ban született. Legkisebb volt testvérei között; kívüle volt még három leánygyermek s valamennyi a szülők örömévé, áldásává vált. Neveltetésük nem volt fényes, ezrekbe kerülő nevelés; de a leggondosabb és legszeretetteljesebb. Oktatásban leginkább szüleik vagy házi tanítók által részesültek, s hogy ez úton szép míveltséghez jutottak, bizonyítja az, hogy Tera egyik idősebb nővére, Betti, ki most az orsz. magyar gazdasszonyok egylete árvaházának igazgatója, alig 15 éves korában segédtanítónői állomást nyert egy szabadkai elsőrangú magánnevelő intézetben.

Tera is igen korán kezdte tanítói pályáját. Midőn Szabadka városa 1870-ben az új népoktatási törvény értelmében szervezte oktatásügyét, Tera és édes anyja is a megválasztott tanítónők között voltak. Tera alig tizenhét éves volt ekkor, s bár vidám kedélyű, korához képest igen komolyan gondolkozó volt. Valódi lelkesedéssel fogott nem csak a tanításhoz, de a tanuláshoz is; édes anyja versenyt tanult vele, s a bajai állami tanítóképzőben anya és leánya egyidőben tették le, kiváló sikerrel a tanítóképességi vizsgálatot.

Így mentették fel a keresetre mindinkább képtelenné vált apát az anyagi gondoktól.

A mint öröme, büszkesége volt Tera már gyermekkorában a szülei háznak; ép úgy áldásává lett jószívűségénél s ügyszeretetténél fogva az islolának, melyet gondjaira biztak. Ez az iskola Szabadka egyik külvárosában feküdt s csekélyszámú s nagyobbrészt elhagyatott, rongyos és vad rácz leánykák látogatták. Tera szeretettel édesgette őket az iskolába. Ismerős családok gyermekeitől elavúlt czipőket, ruhadarabokat szedegetett össze s felöltöz-

tette didergő tanítványait. Ezenkívül ha észrevette, hogy szegényebb tanítványai az ebéd idejét is az iskolában kivánják tölteni, mert hideg otthonjukban úgy sem volt mit enniök, magához hívta, meleg szobába vezette őket s addig maga nem is gondolt az ebédre míg kis vendégeit egy-egy tányér jó meleg levessel el nem látta. Emellett legfőbb gondja volt munkára szoktatni tanítványait. Kezdetben maga látta el őket munka-anyaggal, később a növendékei által készített munkákat ismerősei közt elárúsította s a begyült pénzből a szükséges munka-anyagot beszerezte.

S így természetes, hogy a szülők csakhamar gyermekeik jóltevőjét tisztelték benne és csoportosan jöttek hozzá, hogy hálájukat kifejezzék és a «jó kisasszonyt» megismerjék. Iskolája népes lett; a tanügyi előljáróság figyelmét magára vonta, úgy hogy az többizben adott elismerésének és méltánylásának kifejezést. S erre valóban volt is ok. Tera kiváló pedagogiai tapintattal bírt s iskolája, osztatlan hatosztályú iskola, a szeretettel fegyelmezett iskolák mintaképe volt, s nem csak a kiváló jó fegyelem, hanem a tanításban felmutatott eredmény által is kitünt. Alig voltak kis tanítványai 3—4 évig keze alatt, egészen jól beszéltek és írtak magyarúl; de különösen kitűntek a fejszámolásban; úgy hogy a szülők a vásárokra és boltokba magukkal vitték 9—10 éves leánykáikat, hogy a gyors számolás által segítségükre legyenek.

Legjobban jellemzi azonban Tera lelkesült buzgalmát az, hogy még szünetnapokon is körülvették tanítványai és tanítványainak felnőtt testvérei s ő akkor is örömmel tanítgatta őket a kézimunkában s más hasznos házias foglalkozásokban. Csoda-e, hogy szülők és gyermekek sírva búcsuztak el tőle, midőn 1874 őszén régi vágyát követve Budapestre jött, hogy ismereteit a polgári tanítónő-képző intézetben gyarapítsa. S csoda-e, hogy az iskola-szék elismerése kifejezéseül fizetése meghagyásával tanulmányai folytatására két évi szabadság időt engedett neki? — — —

Budapesten a polgári tanítónőképző intézet benlakó tanítványai közé vétetvén fel, csakhamar kivívta tanulótársai és tanárai nagyrabecsülését és szeretetét. Fiatalabb pajkosabb társaira különösen hatalmas befolyást gyakorolt az ő nyugodt vidám kedélye;

SÁRTSEVITS TERÉZ.

vezetőjükké vált annélkül, hogy velük valaha felsőbbségét érezte volna.

Tanulmányait odaadó buzgalommal végezte; s ha gyors felfogás által felül nem múlta is társait, józan itélete, tiszta logikája által messze kimagaslott közülök.

E kiváló tulajdonai nem kerülték el igazgatónője figyelmét, ki Terát lehetőleg mindenoldalúlag képezni akarván, időnként kisebb irodai s az intézet belügyeire vonatkozó munkákkal bizta meg, s Tera ilyenkor mindig szigorú lelkiismeretességéről, életrevalóságáról tett tanúságot. S épen e kiváló jó tulajdonai okozták, hogy Tera az oly örömmel megkezdett tanulói pályát nem fejezhette be. Tetterejére, ügyszeretetére szükség volt; a csendes, nyugalmas iskolapadokból munkás, gondteljes állásra hívták meg őt.

Az országos magyar gazdasszonyok egylete 1875 év nyarán árvaleányházát újra szervezve polgári leányiskolával bővítette ki s teljesen új tanerőkkel látta el. A választmány a sugárúti tanítónő-képző igazgatóját Zirzen Jankát kereste meg, hogy az ujonnan szervezett intézetbe tanítónőket ajánlana. «Különösen fontos» — mondá Damjanichné, ki Zirzen Jankával a tanítónők alkalmazása tárgyában értekezett, — «hogy az igazgatónő tapintatos, megnyerő modorú, az ügyet s a szegény kis árvákat szeretni tudó, munkás nő legyen.»

Zirzen Janka erre Terát mutatta be Damjanichnénak s kijelentette, hogy kevés van volt tanítványai között, ki a fentnevezett tulajdonságokat oly kiváló mértékben bírná mint Tera. Damjanichnénak megtetszett benne a szerény s mégis öntudatos modorú nő, s így lett ő, miután a polgári tanítónő-képző első évi folyamát kitünő sikerrel elvégezte, a magyar gazd. egyl. árvaházának igazgatója.

Az árvaház igazgatását ez időben elvállalni nem csekély feladat volt. A szép épület teljes díszben pompázott, de növendékei között — ezek körülbelül 100-an voltak — a tanítói személyzet gyakori váltakozása következtében megromlott a szellem. Tera nem lépett fel az új törvényhozó szigorával; szeretettel ölelte kebelére kis tanítványait, kik kezdetben bizalmatlanok, szeretetlenek

voltak irányában. De az a bizalmatlanság, az a szeretetlenség nem tartott soká. Tera szerető szívének melegétől átmelegedett a fásult, szeretethez, szíves szóhoz nem igen szokott kis sereg, s gyermeki ragaszkodással fordulva anyai vezetőjükhöz, fogékonyak lettek a munkásság, a szép s az igaz iránt.

Soha sem tudtam őt meghatottság nélkül szemlélni a kis árvák között. A kisebbek ölében ültek, a nagyobbak fejét, karjait simogatva vették körül, szeretettel kérdezve őt, s bizalommal felelve kérdéseire. Gyakran, ha kertben, udvaron voltak együtt, fel-felhangzott a kicsinyek ajkáról a vidám dal, melylyel a «jó igazgató néninek» akartak örömet szerezni. Tera nem öltötte fel a kicsinyekkel szemben a tekintély merev fegyverzetét, s még sem láttam soha, hogy a tartozó tisztelet határát egy is átlépte, s az engedelmességet megtagadni csak meg is kisérlette volna.

Szeretetével kormányozott, fegyelmezett itt is. S ha valaki meglátogatta az intézetet, azonnal meggyőződhetett, hogy a tanítványok rendhez, tisztasághoz, illedelemhez vannak szoktatva.

Ép ily szép világításba helyezi Tera egyéniségét a viszony, melyben ő az intézet tanítónőivel állott. Kevés azt mondani, hogy baráti, testvéri szeretet fűzte őket össze. Részt vett mindenik bajában egyformán, részesítette őket bizalmában, szeretetében; tudta őket kitartásra buzdítani lelkesíteni s velük egyetértve dolgozott és fáradott az intézet felvirágoztatásán. S az intézet e szeretetteljes vezetés alatt fel is virágzott. Mindinkább növekedett az intézet barátainak s az intézet fizető növendékeinek száma; s a szülők és tanügybarátok évközben is, de különösen az évzáró vizsgálatokon arról győződtek meg, hogy az intézet kis növendékei nemcsak a munkaszeretet és engedelmesség, de az ismeretek szerzésében is szép előmenetelt tettek. Tera különösen kitünt ilyenkor is pedagogiai tapintatával. Különös előszeretettel tanította a kisebbeket a beszéd-értelem gyakorlatokra s számolásra. «Kimondhatatlan örömet érzek, — mondá gyakran, — ha a kicsinyek értelmét fejledezni látom, ha őket gondolkodásra szoktatnom sikerült».

Noha Tera minden munkásságát a gondjaira bizott intézet emelésére fordítá, érdeklődött minden a nönevelés körébe vágó

mozgalom iránt, s örömest tett meg mindent, amivel ez ügynek hasznára lehetett. Mikor a «Nemzeti nőnevelés» című folyóirat megindítását tervbe vettük, s erről neki említést tettem, igen megörült. «Én akarok az első előfizetője lenni», mondá, «ha a folyóirat megindítása kétségtelen lesz, jegyezz be azonnal előfizetőnek.» Lelkesülten karolta fel azt az eszmét, hogy Zirzen Janka 10 éves igazgatói működésének emlékére volt tanítványai 1000 frtot gyűjtsenek az *Eötvös-alap* részére. Azonnal a gyűjtőbizottság élére állt, az adományokat ő szedte be s maga is jelentékeny összeggel járulva hozzá, ő számolt a begyült összegről a bizottságnak.

Különösen érdekelte a hosszabb időre elitélt fegyencznők sorsa. Egy ízben anyai barátnőjével Zirzen Jankával és velem meglátogatta a *maria-nostrai* női fegyházat. Látva, hogy a munkaoktatás a rabnők között igen el van hanyagolva, módokról gondolkozott, a mely által a rabnők munkaoktatását javítani, emelni lehetne.

«Kellene — mondá — a felügyelő apáczák közé egy-két világi, az újabb munkákban jártas tanítónőt beosztani; hogy az a sok gép s más munkaeszköz ne heverjen ott használatlanúl, s hogy a rabnők börtönükből kikerülve kenyérkeresetre képesítve lehetnének.»

Ha képes volnék is vázlatos képét adni annak, hogy mit tett s mi volt Tera mint tanítónő; hogy mi volt szüleinek testvéreinek és barátainak, azt le nem írhatom. Szüleinek aggságában vigasza, öröme; testvéreinek s testvére gyermekeinek szerető támasza, részben anyagi gondviselője. — Csak a lelkünkben halálakor támadt égető fájdalom mondta meg, hogy mi volt ő nekünk. Ezt a fájdalmat annál jobban érezzük, minél váratlanabbul jött a csapás, mely azt okozá.

«Száz évre vagyok teremtve» — mondá mosolyogva halála előtt néhány nappal s akkor erőteljes alakját látva mindnyájan elhittük ezt neki; röviddel azután könnyezve állottuk körül betegágyát. Öt napig tartó kínos betegség szegezte az ágyhoz. Az ötödik nap reggelén már ő is tudta, hogy nincs remény életben maradásához. Bölcsekhez méltó nyugalommal látta közeledni vég-

perczeit s anyját, barátnőit vigasztalni igyekezett. — «Mondjátok meg kis tanítványaimnak, hogy gondoltam rájuk; — jók legyenek.» — Maga köré gyüjté az intézet tanítónőit, elbucsúzott tőlük s intézeti dolgait gondjaikra bízta. — Hálásan csókolta meg az őt végperczeiben meglátogató Damjanichné kezét, megköszönte a beléje helyzett bizalmat. — «Mondják meg Zirzen Jankának is, kérte a körülállókat, hogy igyekeztem megfelelni bizalmának s hálás voltam érte.» — «Csak az fáj, hogy szegény jó atyámtól el, nem búcsúzhattam; de ne hívjátok ide, már nem találna életben.» — — 1880 decz. 2. délutáni 2 órakor a leggondosabb orvosi ápolás daczára megszünt élni.

Koporsóját zokogó édes anyján, testvérein s most kétszeresen árva kis tanítványain kívül a jó barátok s ismerősök gyászoló serege állotta körül. Az országos magyar gazdasszonyok egyesülete gondoskodott a temetésről, pompás koszorút is helyezvén a koszorúkkal borított friss sírra.

Azok a koszorúk azóta elhervadtak, s neve körül csak hozzátartozói, barátai szívében virul az emlékezet örökzöldje. De ha szobrot nem állíthatunk is emlékére, mindig lelkesíthet bennünket az ő példája s az a szellem, az a szeretet, mely a kötelesség teljesítésében az ő lelkét melengeté.

Sebestyénné Stetina Ilona.

ÁLLANDÓ ÁRÚCSARNOKOT

A HÁZI IPARI TERMELVÉNYEK ÉRTÉKESÍTÉSÉRE!

Levél a szerkesztőséghez.

A «Nemzeti Nőnevelés» október-novemberi számában Sebestyénné Stetina Ilona a gyümölcs-aszalást jövedelmező házi ipari foglalkozásképen jelöli meg. Ugyanő a folyóirat korábbi füzeteiben ismételten a házi ipari foglalkozásokat tünteti fel legfontosabb női keresetforrásokul s az ez évi márcziusi füzetben a házi ipari termelvények értékesítéséről is megemlékezvén, óhajtja, hogy az árúk eladását a nőegyesületek közvetítsék. Sajnálatomra azonban az elárúsitás módozataira vonatkozó fontos elveket sehol sem fejti ki, ezért erre a t. szerkesztőség engedelmével a következőkben kisérletet tenni bátorkodom.

Sokszor hangoztatott igazság az, hogy a legtöbb árúnak forgalmát nem a szükség, hanem a divat s az áruk könnyen megszerezhető volta (no meg a reklam) biztosítja. Az ember szellemi tőkéjét forgatja, foglalkoztatja; a foglalkozás eredménye valamely találmány pl. a «kri-kri». Szüksége nincs rá senkinek; de a feltaláló élelmessége ügynököket fogad, elárasztja készítményével a világot s piaczot teremt számára, a reklam kitalálja, hogy ez most «divat» s az emberek pár hét alatt tökéletesen elfogyasztják a készletet. A feltaláló nyugalomba vonúl; milliomos lett. A «kri-kri» eltünik a piaczról; a divat forgalomba hozta, ki is törli a forgalomból; mert szükséget nem teremtett, nincs mi forgalomban tartsa. Más ilyszerű árúk tovább maradnak forgalomban, a közönség megszokja s utóbb szükségesnek tartja. Így péld. egy amerikai »sütőport» talál fel. A találmány nem pótol szükséget, hisz az élesztő, a

kovász minden háznál könnyen előállítható, minden boltban könnyen megszerezhető. De a feltaláló magas perczenteket biztosít az ügynököknek; egy pár nap alatt minden családba eljuttatják a rózsaszín nyomtatott czédulákat, melyeken az új találmány felülmúlhatatlan jó tulajdonságai két-három nyelven ékes prózában meg vannak énekelve. Sőt «mutatványt» is kap belőle minden házi asszony ingyen. — Kisérletet tesz vele; a kisérlet sikerül; az újszerű vonz. A szomszéd aszony is megpróbálja s a találmány terjed. Nem jobb talán forgalomból kiszorított elődeinél; de nem is roszabb s így a divat forgalomba hozza, a megszokás nélkülözhetetlenné teszi.

Valamely árúczik forgalomba hozatalának titka tehát nagyon ismeretes, nagyon egyszerű, még azon esetben is, ha arra különös szükség nincsen; mennyivel könnyebb lehet, ha a forgalomba hozandó készítmény czélszerű, szolid és szükséget pótol. A házi ipar termékeit mindenki jobbnak, tartósabbnak ismeri el a gyáripar termékeinél; ma már *divat is nálunk házi ipari készítményekkel ékesítgetnünk lakásunkat, asztalunkat;* de mindamellett általános a panasz, hogy házi iparunk fejlődésének legnagyobb akadálya, hogy a készítmények nehezen, vagy épen nem árúsíthatók el. Még a fővárosban is kevés erre az alkalom, a vidéki termelvények pedig épenséggel nem számíthatnak forgalomra.

A mily nagy a panasz egyrészt a termelők közt, mert készítményeiket elárúsítani nem tudják, ép annyi a panasz a fogyasztók részéről, mert hazai készítményeket a piaczon nem találnak. «Boltról boltra jártam — hallottam mondani — s nem tudtam egy darab *székely szőttest* venni.» — »Kénytelen vagyok Gráczban hímeztetni» — mondja egy másik — «itthon nem tudok rá vállalkozót» s így tovább. Mindezek azt bizonyítják, hogy a házi-ipari termelvényeknek piaczuk nincsen. Kínálat már volna, kereslet is; de sem a kínálatnak, sem a keresletnek nincs biztos helye. Pedig a közönség kényelmes, és inkább fedezi szükségleteit olyan dolgokkal, a melyek kéznél vannak, mint olyanokkal, a melyeket csak sok utána-járás után szerezhet meg.

Az első tehát, amit el kell ismernünk, az, hogy *házi iparunk*

fejlesztése érdekében első sorban **biztos piaczra, állandó árúcsarnokokra** *van szükségünk.*

Nem mondom, hogy ennek szükségét ezelőtt is nem érezték; sőt tudom, hogy az *országos nőiparegylet* ezelőtt 10 — 12 évvel kisérletet is tett egy «munka-bazár» létesítésével; csakhogy a fentartásához szükséges anyagi erővel nem rendelkezett.* Azt is tudom, hogy jelenleg Budapesten a «házi iparegyesület tart fen árúcsarnokot; csakhogy ez az árúcsarnok nagyon keveset fog tehetni a házi ipar fejlesztésére. Jogszerűen nem is lehet ezt «házi ipar árúcsarnoknak» nevezni; ez egyszerűen csak *Harsányi István*nak a díszműkereskedése a váczi utczában, hol mellékesen igen magas perczentek mellett egy-két házi ipari terméket is árúsítanak el. Külön helyiség a házi ipari termékek elárúsítására nincs. A sétáló láthat ugyan egy-két tárgyat a nevezett boltnak egyik kirakatában, de ha vevési szándékkal a boltba megy, láthatja a többit egy sarokban összehalmozva, összezsúfolva, szörnyen kitéve a pornak és zúzódásnak. Így természetesen nagyon keveset adnak el az ott bizományba adott árúkból, s ezek nagy része idő múltán jelentékeny értékcsökkenéssel kerül vissza a készítő kezébe.

A czélnak és a szükségnek megfelelő árúcsarnoknak nem ilyen szervezettel kell birnia. Évekkel ezelőtt alkalmam volt Stuttgartban egy házi ipari árucsarnokot látni. Körülbelül olyanforma bolthelyisége van mint nálunk a párizsi utcza. Oszlopos boltíves csarnok ez, hol apró boltok vannak egymás mellett, de egymással összeköttetésben. Az egyikben berlini pamutból készült czikkeket, a másikban hímzéseket, a harmadikban kötött tárgyakat, s igy tovább minden boltban más és más női munkát láttam. Minden kis boltban külön felügyelőnőt találtam, ki az eladást közvetítette, s ha a keresett czikk nála nem volt meg, az illető boltba (a bolt számát nevezte meg) utasította a vevőt.

Az árúcsarnok belső igazgatásáról nem sokat tudhattam meg; de azóta mindig fő ohajtásom volt ilyen árúcsarnokok nyitását hazánkban megérni. A «házi ipar» fejlesztésére irányuló élénk

* Egy év előtt Lovassyné indított újabb mozgalmat ez ügyben.

eszmecsere, melyet utóbbi időben figyelemmel kisértem, késztetett arra, hogy felszólaljak s a hivatottak figyelmét a napilapokban legközelebb ismertetett *párisi központi árucsarnok* szervezetére felhívjam. E csarnok, mely ott az élelmi szerek közvetítésére szerveztetett, mintául szolgálhatna a házi ipari czikkek elárúsítására hazánkban létesítendö csarnokok szervezésénél. Mivel a nevezett csarnok a magyar napilapokban is ismertetve volt, itt csak kivonatban álljanak róla a következők: E csarnok szolgálatában állanak a hivatalnokok ezrei a kik a csarnok czímére a vidékről érkező küldeményeket átveszik, osztályozzák, eladják adóját fizetik s árát a tulajdonoshoz juttatják. Minden küldemény, a mely az országban bármely vasuti állomáson a központi árúcsarnok czímére feladatik, a leggyorsabban szállíttatik tova és a legalacsonyabb árszabás szerint taksáltatik vitelbér dolgában. A vitelbér különbözete magánczímre s az árúcsarnok czímére 50 százalék, az utóbbi előnyére. — Az adó végett nem állítják meg a város kapujánál a küldeményt, az adó nem is mint magánküldeményeknél *súly* szerint, hanem az eladás árához képest és pedig a csarnok hivatalnokai által fizettetik be. — A mi magános embernek 30 frank adójába kerül, az árúcsarnok utján 10 frankot fizet. A kezelés maga a gondolható legpontosabb. Az élelmi szerek minden nemére, husra, halra, gyümölcsre stb. külön hivatalnokok vannak alkalmazva, a kik átveszik, megvizsgálják, eladják a holmit, az adót lefizetik s az árúcsarnoknak fizetendő csekély dijat levonva, az összeget a tulajdonosnak 24 órán belül postautalványnyal elküldik. Példátlan kényelem a termelőre nézve, a ki jól be pakolt kosarát bárhol az országon valamely vasuti állomáson feladja s a kész pénzt a házhoz veszi érte, és biztos lehet, hogy olyan elfogadható árt kap, a mely a tisztességes folyó piaci áraknak megfelel.

Természetes, hogy keresett árúkra, melyek fogyasztása kétségtelen, magánvállalkozók is nyithatnak árúcsarnokot, s az árúkat azonnal készpénzzel cserélhetik be a termelőknél; ellenben oly árúk eladását, melyeknek még biztos fogyasztó közönségük nincsen, magánvállalkozók nem közvetíthetik, mert nem lehet kedvük pénzüket éveken át mit sem kamatozó üzletbe fektetni.

Már pedig a női kézimunka termékei egyelőre nem kecsegtetik a közvetítésre vállalkozót hirtelen felgazdagodással, de még kielégítő nyereséggel sem. Anyagi hasznot csak néhány év mulva fogna a házi ipari készítmények árúcsarnoka felmutathatni. De e néhány év alatt is rendkívül buzdító hatással lehetne a termelőkre; fokozná a termelési kedvet, s a tömegesebb termelés kétségtelenül tökéletesebb készítmények előállítását vonná maga után; s mire az árúcsarnokba befektetett tőke meghozná a kívánt kamatokat, bizonyára oly fejlett női iparral fogunk dicsekedhetni, melynek kifejlesztését az árúcsarnok büszkén fogja saját érdemének betudni.

De ha a házi ipar fejlesztése érdekében árucsarnokra van szükségünk s ha magánvállalkozók részéről ily árúcsarnok alapítását nem várhatjuk, kétségtelenül egyesületi úton kell azt minél előbb megteremteni. Kivánatosnak tartom ugyan, hogy minél több ily árúcsarnok létesüljön az országban, (idővel minden nagyobb vidéki városban egy-egy); de égető szükségnek ismerem el egy *központi árúcsarnoknak* a fővárosban eszközlendő mielőbbi fölállítását.

Ennek a központi árúcsarnoknak szervezésére első sorban *az országos nőipareggylet* van hivatva. Az egylet szép missziót teljesít ugyan azzal is, ha munkásnőket képez, de a *női keresetképesség fejlesztését* illetőleg maga elé tüzött nagyfontosságú feladatnak ezzel korántsem tesz eleget. Nemcsak eszközre van a nőnek szüksége, hogy kenyerét megkereshesse, hanem alkalomra is, hol az eszközökkel élni megkísérthesse. Ezt az alkalmat pedig azáltal szolgáltathatjuk neki legegyszerűbben, ha készítményeinek értékesítésében segítségére leszünk.

A nőiparegyletnek, ha feladatát híven akarja betölteni, nem szabad visszariadni a kezdet nehézségeitől, a sikertelenség félelmétől. Meg kell nyitnia és pedig lehetőleg széles alapokon az árúcsarnokot; és nem szabad csupán bizományi viszonyba lépni a termelőkkel, hanem a megrendelő s összevásárló nagykereskedő szerepére kell vállalkozni. Bizonyos, hogy ez nem kis pénzáldozatokkal jár, hanem jelentékeny nagyságú tőke befektetését követeli.

De a nőiparegylet ma már rendelkezik a szükséges erkölcsi erővel a megfelelő anyagi eszközök előteremtésére, ezt a nőiparkiállítás sikere fényesen bizonyítja. S épen a nőiparkiállítás jövedelme képezhetné legméltóbban egy ily árúcsarnok felállításához szükséges tőke egy részét. A többit a közönség áldozatkészsége előteremtené, mert bizonyára sohasem tapasztalna a nőipar-egylet a közönség részéről buzgóbb támogatást mint egy háziipar-árúcsarnok felállítására irányzott törekvéseiben.

Szigethy Karolina.

A PÁRISI NEMZETKÖZI ELEKTROMOS KIÁLLÍTÁS.*

Az elektromos tünemények a legrégibb idők óta ismeretesek voltak a nélkül, hogy azokat megmagyarázni, az elektromos erőnek hasznát venni, vagy azt csak megmérni is birták volna. Végre Volta — Galvani ismeretes kisérletei által figyelmessé téve — kimutatta az elektromosság új előállítási módját, hatását. A galván-elemek feltalálása s tökéletesbítése, az elektromos roham mágnesi hatásai körül tett tanulmányok s az indukcziónak Faraday által történt fölfedezése óta a haladás az elektromosság terén rohamos. A galván-elemek és az elektromos roham mágnesi hatásainak ismerete megteremtette a távirót, a tenger alatti kábelt, mely eredmény az elektromosságot kiragadta a kisérletező tudós dolgozó szobájából és bemutatta a nagy közönségnek. Ma már reprodukálja az emberi hangot, őrködik a vasutak biztonsága fölött, megvilágítja utainkat és termeinket és a földmívelő s a tengerész neki köszöni a mindinkább hasznosabbakká váló meteorologiai adatokat. A tudós és iparos egyaránt iparkodnak tökéletesbíteni az elektromosságot előállító és szabályozó eszközöket és hasznosítani ezen új erőt. Az elért eredmények számosak; de még mindig elégtelenek és a gyakorlati alkalmazásban többé-kevésbbé tökéletlenek. Hogy biztos áttekintést lehessen szerezni az elektromosságnak a tudományban és gyakorlatban való állásáról, a franczia kormány *Cochery*, pósta- és táviróügyi miniszter, előter-

* *Pokorny Ottó* a budapesti sugárúti állami tanitónőképző intézet tanára több hetet töltött Párisban az elektromos kiállítás tanulmányozásával s így közvetlenül szerzett benyomásai alapján írta folyóiratunk számára az itt közölt czikket. *Szerk.*

jesztésére elhatározta egy kiállítással egybekötött nemzetközi elektromos kongresszus egybehívását. Azt elektromos kiállítás f. évi augusztus hó 10-én nyilt meg a párisi *Palais de Champs-Élysées*-ben és nyitva volt november hó közepéig. E kiállítás, melyben 16 ország több mint 1000 kiállítóval vett részt, elfoglalta a 82.893 □ m.-nyi területen fekvő iparpalóta földszintjét egészen s az első emeleti karzat 30 termét. Az 1000 kiállító közül esett magára Franciaországra 486, a belga királyságra 128, Németországra 87, Olaszországra 63, Angliára 62, az éjszakamerikai Egyesült-Államokra 39, Ausztriára 25; a többi országok részvétele csekélyebb volt. *Magyarországból két kiállító vett részt* a tárlaton.

A kiállított tárgyak országok szerint voltak csoportosítva; és általában a következők képezték a kiállítás tárgyait:

I. *Az elektromosság előállítására s vezetésére szolgáló készülékek:* az elektroptatikai készülékek, galván-elemek és a hozzájok szükséges kellékek, magnetoelektromos és dynamoelektromos gépek, kábelek, vezető sodronyok, villámhárítók. — Természetes és mesterséges mágnesek, busszolok.

II. *Az elektromos erő tanulmányozására szolgáló készülékek, mérő készülékek.*

III. *Az elektromosság alkalmazását feltüntető készülékek:* távirók, jelzők, telefonok, mikrofonok, radiofonok, fotofonok, elektromos világítási készülékek, elektromotorok, orvosi használatra szánt készülékek, elektrochemiára vonatkozó és sok más idevágó készülék.

IV. *Régibb készülékek gyüjteménye,* melyek az elektromosság tanulmányozásánál használtattak s annak hajdani alkalmazását feltüntetik.

V. Végre az elektromosságra és annak alkalmazására vonatkozó *tudományos munkák, monografiák, tervek.*

Ha a látogató az éjszaki — Champs-Élysées felőli — főbejáraton a kiállítás palotájába belépett és az első kábító benyomásból felocsúdott, maga előtt a középtér közepén egy monumentalis világító tornyot vett észre, mely nem volt többé olajlámpával való kivilágításra berendezve, hanem a hatalmas elektromos világításra.

A 3·5 méternyi átmérővel biró világító torony egy víztartó közepén állott, melyen *G. Trouvé* elektromos csónakja volt látható.

Tovább a világító torony mögött növényház díszlett, melyet *P. P. Dehérain* azon czélból állított fel, hogy az elektromos fény behatását a növényzet fejlődésére tanulmányozza. A terem túlsó, déli oldalán *Gaston Tissandier* kormányozható elektromos erosztatja kötötte le a látogató figyelmét: hossza 4 méter, középső átmérője 1·3 méter, hydrogénnel volt töltve s emelkedési ereje 2 kgr., sebessége 3 méter volt egy másodpercz alatt — mozgatására, mely csavargőzös módjára történt, a Planté-féle úgynevezett szekundér-batteria volt alkalmazva. A mozgató gépet Trouvé készítette. Tissandier számításai szerint egy tízszer akkora erosztat, mint a kiállított, ugyanazon módon készítve, felszerelve egy 300 kgros dinamoelektromos géppel és 900 kgros szekundér-batteriával óránkint 25 kilométernyi útat tenne meg, hozzászámítva még az erosztatnak a levegő által kölcsönzött sebességét is. Ilyen erosztat több utast vihetne magával. Volt Tissandiernek még egy kisebb ily módon készített, levegővel megtöltött aerosztatja kiállítva, mely, csavar által hajtva, a bejárat felett keringett.

A középtér egész nyugati felét a franczia kiállítás vette igénybe, a keleti felét pedig az idegen országok kiállításai. Ez utóbbiak közül nagyobb terjedelmök által leginkább kiváltak az északamerikai, az angol, a német és a belga kiállítások. Ezek után tovább kelet felé következtek az osztrák, svéd, norvég, orosz, olasz, holland, spanyol, svájczi, dán és japáni osztályok: mindenütt teljes fejlődésében lévő haladással találkozott a látogató. Ott lett volna helye a magyar kiállítóknak is, s ha legalább a bejelentettek részt vesznek a versenyben, méltán foglalhattunk volna helyet, ha nem is az első sorban felhozottak, de mindenesetre a többiek bármelyike mellett. De miután tényleg csak két kiállító volt ú. m. dr. *Fröhlich Izor*, egyetemi rendkívüli tanár Budapestről, ki gömbalakú dinamométerjét és *Antolik Károly*, főreáliskolai tanár Aradról, ki szikra-alakjait küldte be, ezek nem vehették igénybe a Magyarországnak fentartott, kettejökre igen költséges helyet s csak sok utánajárással sikerült Fényes Dezső úrnak kiállítandó

tárgyaik számára az I. emeleti karzat egyik termében kedvező helyet kapni, s így a magyar kiállítók részére fentartott hely egészen üresen maradt. A fentemlített tárgyak mind külső csínra, mind belső értékre a hasonló genreben kiállítottakkal kibirták a versenyt. Antolik szikra-alakjai sokkal szebbek és nagyobbak voltak az ausztriai osztályban dr. Mach által kiállítottaknál; dr. Fröhlich csínos készüléke pedig átalánosan feltünt: a szakértőnek belső becse, a laikusnak külcsínja miatt, mely utóbbiért Szűsz kolozsvári mechanikust illeti a megérdemlett dícséret, ki a készüléket dr. Fröhlich utasításai szerint készíté.

A kiállítási nemzetközi jury, melyben a kiállítók aránya szerint minden nemzet képviselve volt, kellő méltánylásban részesíté e tárgyakat, a mennyiben dr. Fröhlich Izornak ezüstérmet, Antolik Károlynak pedig diplóme de cooperateurt juttatott.

Az idegen osztályokon végig haladva eljutottunk az iparpalota keleti kijáratához, a honnan elektromos vasut vezetett a Concordia téren levő Marly-féle lovakig. Ezen vasut Siemens és Halske berlini czég tulajdona volt, kik azt először a berlini iparkiállításon 1879-ben mutatták be a nyilvánosságnak. Érdekes és meglepő a waggont a síneken tovasikamlani látni a nélkül, hogy közelében valami mozgató erő alkalmazása lenne észrevehető. A párisi kiállítás elektromos vasutjánál a mozgató erőt egy hatalmas dinamoelektromos gép hozta létre a palota belsejében s egy kábel egészen a waggonig vezette azt. Ezen elektromos vasut állítólag sokkal tökéletesebb volt mint az, mely a berlini kiállításon látható volt, mely csak egy elektromos kisérlet és tudományos különlegesség becsével birt. Jelenleg már gyakorlati alkalmazása is van, jóllehet még mindig sok javítást és tökéletesbítést kiván. Tudomásom szerint Siemens és Halske urak egy állandó elektromos vasútat épitettek Berlin és Lichterfelden között, mely a nyilvános forgalomnak át is van adva.

A kiállítás egyes osztályait méltányolva, kezdjük mindjárt Németországgal, hol a Siemens és Halske czég kiállítása tünik ki különösen érdekessége, sokoldalúsága és gazdagsága által. Kiállított tárgyaik között ott találjuk Siemens galvan-elemét papír-

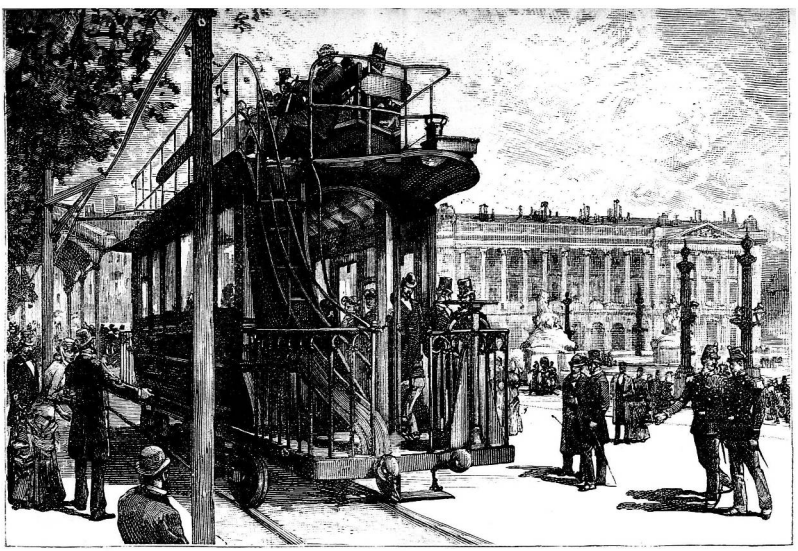

Elektromos vasút. - erő áttelegrafálása

diafragmával, melyet azért említek fel különösen, mert hasonló diafragmát alkalmazott dr. Jedlik Ányos nyugd. budapesti egyetemi tanár, még pedig Siemens előtt, csakhogy, — nem tudom, mi okból — nem közölte annak leírását sehol, s így a tudományos világ nem vehetett róla tudomást. Siemens és Halske czég október hó végén még elektromos felhúzó gépet is állított fel, mely a földszinti középtér délkeleti sarkában közvetítette a közlekedést a földszint és az I. emeleti karzat között. Érdekes mint különlegesség Tœpler 20 korongos elektromos gépe is.

Az éjszakamerikai kiállítás kiválóan sok érdekes látni valót nyujtott. Hiszen ott találta a látogató *Graham Bell* (Washingtonból) ott *Edison* (Monlo-Parkból) legujabbkori találmányait fejlődési menetükben. Graham Bell telefon, radiofon és táviró készülékeit állította ki; Edison (Thomas Alva), kit a francziák «Napoléon de l'invention» névvel tiszteltek meg, földszint csak elektrodynamos gépeit állította ki; többi készülékét az I. emeleti karzat két termében egy külön kiállításba összecsoportosítva láttuk.

Az angol osztályban az angol távíró-hivatal válogatott készülékének gazdag gyüjteményén kívül *Sir William Thomson*, a kitünő tudós, az abszolut mértékre és skálára berendezett elektrométerjeit és a tengerészet használatára szolgáló tökéletesbített buszoljáit *Appo Alfréd* indukáló készülékét, mely levegőben 1,5 yardnyi szikrát ad, továbbá *Sivan J. W.* elektromos lámpáját és sok más érdekes eszközt csodálhatott a látogató.

A belga osztályban *Gloesener Antónia* k. a. terjedelmes gyüjteménye és *Somsée Leo*, brüsseli mérnök, a bányászatban alkalmazott elektromos készülékei kötötték le figyelmünket.

A továbbiakból még kiemeljük: a norvég osztályban: dr. *Bjerknes C. A.* krisztianiai egyetemi tanárnak geniális készülékét, melylyel az elektromosság és mágnesség alaptüneményeinek a hydrodynamikába való analogonját mutatja ki. Az olasz osztályban: Pacinotti gyüjteményéből az általa feltalált elektromágnesi gép és az olasz tudományos intézeteknek az elektromosságra vonatkozó régibb készülékei közt láttuk Volta, Nobili, Lamboni és

mások által használt elektromos készülékeket; továbbá Galilei mágneseit.

Az osztrák, orosz, svéd, holland és svájczi osztályok mindenikében kiváló fontosságú és szépségű tárgyakat láthattunk, azonban fényben és sokféleségben valamennyit felülmúlta a franczia osztály.

A franczia osztály, amint már említettük, az iparpalotának egész nyugati felét elfoglalta. Ott láttuk azon nagy 1000 lóerejű gépet, mely estenkint azon dynamoelektromos gépeket hajtotta, melyek a világítást közvetítették; ott láttuk továbbá Gramme gé-

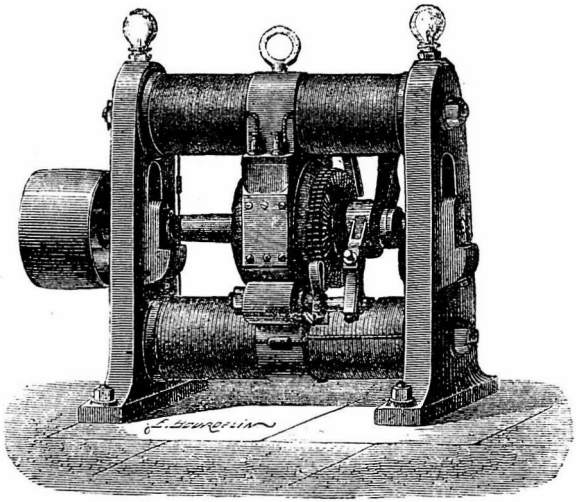

Gramme villanygépe.

peit a legkülönfélébb alkalmazásban: táviróra, világításra, galvanoplasztikára, erőáttételre, elektrochemiára stb. Gramme villamosságot gerjesztő gépe szerkesztésénél a delejességet használta fel igen egyszerű módon. A delej ugyanis villamosságot támaszt egy vasdarab körül vezetett huzalban, ha a delejt majd közelítjük hozzá, majd távolítjuk tőle. Ez elvre támaszkodva Gramme egyszerű fogas kereket forgat két delej henger között, melyek erősen bevannak vonva sodronynyal. A kerék fogai forgatás közben majd közelednek majd távolodnak a delejhez s villamos áramot hoznak

létre. A kereket mozgásba hozhatja emberi erő, gőzgép vagy vízerő. Érdekesek voltak ez osztályban Jablochkoff világítási készülékei, valamint Christoffle galvanoplasztikai készüléke is alkalmazva ezüstözésre, aranyozásra stb. Itt volt látható az elektromos kabelek előállítására szolgálógép. Az általa előállított kábelek az ismeretesektől a vezető rézsodrony elszigetelése által különböznek: a rézsodrony ugyanis parafinban és gyantában áztatott pamutszövettel van elszigetelve s ennek ólommal való beburkolását a gép végezte a látogató szeme láttára. Nagy terjedelmüek a pósta- és táviróügyi miniszterium, a hadügyminiszterium, Páris városa és a vasuti társaságok által berendezett részletkiállítások.

Végig haladva a franczia osztályon egy kényelmes lépcsőn eljutottunk az I. emeleti karzatra. Nyugati részében egy kis színpad volt berendezve; továbbá képtár, ebédlő, szalon, előszoba, fürdőszoba és konyha azon czélból, hogy a látogatóval megismertessék az elektromosságnak házi használatra való alkalmazását. Az éjszaknyugati pavillon termeiben az eladási helyiségek voltak melyekben mindenféle elektromos tárgyakat árultak: ezek között Houlman éneklő madarai valódi remekművek; feltünést keltettek Jablochkoff-Társaság által kiállított tárgyak, keltő órák stb. Az I. emelet Champs-Elysées felőli részének két első termében azon telefonok voltak elhelyezve, melyek az esteli látogatónak azt a gyönyört nyujtották, hogy 5 perczig az opera énekeseit vagy a Comédie Françaises művészeit hallgathatta. Ezen termeket Lartique és Brequet rendezték be Ader Clement-féle telefonokkal. A további termekben nagyobbára azon franczia czégek kiállított tárgyai voltak, melyek elektromos készülékek készítésével foglalkoznak. Voltak ott Holtz, Tœpler, Ramsden-féle elektromos gépek, Carré dielektromos gépe a szükséges hozzá valókkal s mindezek a legváltozatosabb alakokban a szerint a mint azokat a gyakorlatban a táviróknál, telefonoknál, elektromos jelzőknél, orvosi műtéteknél, bányászatban, meteorologiában stb. alkalmazzák. Nagy választékban szemlélhettük itt az elektromos-batteriákhoz szükséges edényeket, gummi, kautsuk, guttapercha és selyemmel elszigetelt vezetősodronyokat; kábelek és villámhárítók modeljeit; elektro-

metereket, galvanometereket, voltametereket, busszolokat; minden ismeretes módszer szerint készített magnetoelektromos és dynamoelektromos gépek modeljeit; mutató, nyomó és iró távírókészülékeket, telefonokat, az elektromos világításhoz szükséges készülékeket; a bányászatban, tengerészetben, hadászatban, galvanoplasztikában, vegyi iparban, óracsinálásban, az orvosi és sebészi műtéteknél, csillagászatban, meteorologiában és geodeziában használatos mindennemű elektromos eszközöket.

A legújabb időben a fotografiában is alkalmazzák az elektromosságot. Liébert fotografa műhelyet rendezett be a termek egyikében, hogy az eziránybau elért sikerét bemutassa, s valóban gyönyörű, ritka tisztaságú képeket készít; állítása szerint a fotografiában az elektromos világítás fölötte áll a napvilágának.

Érdekesek még a galvanoplasztika utján bronzírozott és ónozott természetes tárgyak ú. m. bogarak, békák, virágok, sapkák stb. továbbá Trouvé elektromos ékszerei.

Két nagy termet nagyobbára az elektromosságra és annak alkalmazására vonatkozó autografiák, folyóiratok, könyvek, tervek és a régebben használt elektromos készülékek gyüjeménye foglaltak el.

Így az egyes osztályoknál emlitetteken kivül ott láttuk Arago, Faraday, Melloni, Newton, Volta, Ampère autografiáit; Ganss, Weber, Franklin, Pristley stb. műveit; Arlincourt nyomó távirójának, Ruhmkorff induktorjának első modeljeit, Guericke kéngömbjét, egy 18. századból való elektromos tojást, Jablochkoff első elektromos gyertyáját stb.

Egy teremben, a kiállítás tartama alatt, az elektromosság köréből felolvasásokat tartottak; külön terem volt a buffet és a kongresszus számára. A karzat keleti részében volt Edisonnak két terme. — A kristály kandalókkal, csínos tapétákkal és képekkel diszített termekbe lépőt a serény sürgés-forgás, mely ott uralkodott, a számos gép, melyeket láthatatlan kezek mozgattak, rövid időre ámulatba ejtették. — Edison egyik segédje hozzálép egy készülékhez, mely ellenőrzi és szétosztja a világosságot és mozgató erőt, egy fogantyút megérint, s rögtön megszünnek az erő-

sebb világosságot terjesztő fényforrások világítani s csak egyes lámpák világítanak oly gyenge fénynyel, mint a minőt dolgozó asztalunknál használunk; ezeket is egyenkint, tetszésünk szerint elolthatjuk, majd meg pillanat alatt újból meggyujthatjuk; — egy második fogantyú érintésére megszűnik a gépek zaja, mozgása, a melyet tetszésünktől függő pillanatban újból visszaadhatunk nekik. — Körültekintve ott találjuk mindazon készülékeket összehalmozva, melyek az elektromos erő tanulmányozására szükségesek és mindazon találmányokat, melyek a süket jelenleg 34 éves Edison tíz éves fáradhatatlan munkájának eredményei, oly egymásutánban a mint azokat feltalálta, tökéletesbítette.

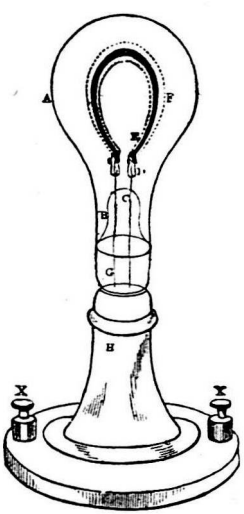

Edison lámpája.

A külső karzatot is kiállítók foglalták el; ennek falán körös-körül szimetrice elosztva olvashatók voltak azon tudósok babérkoszorúkkal körülvett nevei, akik az elektromosság tanának kifejtésén önzetlenül fáradoztak, s kik a párisi nemzetközi elektromos kiállításon csodált eredményeket előkészítették; ott olvastuk Thales, Guericke, Franklin, Volta, Arago, Ampère, Galvani, Weber, Faraday, Oersted, Ohm, Jacobi, Steinheil, Gauss neveit.

Végül a kiállítási palota páratlan esteli kivilágítását kell kiemelnem, mely a kiállítást tündéries széppé varázsolta. Ezrekre menő, különböző intenzitású elektromos láng vetélkedett egymással, hogy az alkalmazott szisztémák mindegyike magának biztosítsa a legjobb világítás sikerét.

A házi világítás Swan, Maxima és Edison lámpái által volt képviselve. Ezek lehetőleg légüres átlátszó üveggömbökből állanak; melyekben különösen előkészített szénfonal van két elektrodhoz erősítve, hogy a rajta átvezetett elektromosság által izzásba hozva világítson. A lámpák külsőleg csakis a szénfonál alakja által különböznek, lehet, hogy a szén előkészítésében is, ezt azonban a feltalálók titokban tartják.

Mindezekből láthatjuk, hogy az elektromos erő uralma a a gyakorlati téren mindinkább érvényesül a gőzerő mellett s Watt és Stephenson mellé ma már Gramme, Siemens, Graham Bell és Edison nevei sorakoznak.

Pokorny Ottó.

TORNÁZÁS A BUDAPESTI ÁLLAMI FELSŐBB LEÁNYISKOLÁBAN.

A leányok tornázása tért nyer. Így kell annak lenni. Életbe kell azt léptetni előbb-utóbb minden leányiskolában. És a dolog nem nehéz, csak akarat kell hozzá.

Ime, a budapesti állami felsőbb leányiskola igazgatója Berecz Antal akarta, és meglett. Megilleti érte, növendékei érdekében, köszönetünk.

Az intézet, helyiségeit bérli, — külön a tornázás czéljára épült terme tehát nincs. Azonban volt egy — első emeleti udvari — kissé nagyobb tanterme, s ez lett felszerelve, — még pedig a berlini tornatanító *Kluge* által adott jó példára akként, hogy a szerek pillanat alatt felállíthatók, a rend- és szabadgyakorlatok idejére pedig teljesen eltávolíthatók. Ez teszi lehetségessé, hogy a 20 □ ölnyi teremben egyszerre 30 — 40 leányka is tornázhat.

Ha belépünk a terembe, kellemesen lep meg bennünket a tisztaság, csínosság, tiszta levegő. Pedig mint említém, a terem nem különösen épült, padlója is közönséges. Hanem hát, *gyakran súroltatik, gondosan sepertetik.* És ez az egyedüli *titka* annak, hogy lehet a tornatermeket portól mentesíteni. De *a por teljes kiküszöbölésére* külön készüléke is van az intézetnek. Ez egy Winkler-féle *porlasztógép* (Sprengapparat für Turnhallen). Ezen kereken járó kis készülékkel minden óra után egy *fél liter* vizet elporlasztanak. A víz oly köddé válik, hogy majdnem teljesen feloszlik a levegőben, s a padlót be nem nedvesíti. Az elporlasztott víz nemcsak teljesen leveri a netán felszálló port, de a levegőt is üdíti. A termet nem

fűtik 12 ° R-nél melegebbre, de a tornaóra alatt a hőmérsék emelkedik; a vízporlasztás ezt mindenkor 1 fokkal ismét leszállítja. A szerek csinnal, gonddal vannak készítve, a vasrészek kékre befestve.

A falakon alkalmas jelmondatok olvashatók.

Egy órában csak egy osztály tornáz, mert az osztályok népesek. Részt vesz a négy alsóbb osztály, s miután mindegyiknek párhuzamos osztálya is van: nyolcz osztály, és pedig a felmentetteknek mintegy *öt* százaléknak, levonásával, összesen 276 leányka. Ezeknek átlagos életkoruk 10—15 év. Az ötödik s hatodik osztálybeliek, 16 — 17 évesek, nem vesznek részt. Az igazgató nem látta jónak ily, majdnem felnőtt leányokkal a tornázást *kezdetni*.

Minden osztály hetenkint *két órában* tornáz, mindenkor délelőtt.

A tanítást, a nemzeti tornaegylet művezetője Bokelberg Ernő vezeti. (Ugyanő adta a terem felszereléséhez is a részletes tervezetet.) Az osztályok egy részében Bokelberg Ernőné (pesti születésű hölgy) tanít, ki okleveles tornatanítónő.

Legnagyobb gond fordíttatik a szabadgyakorlatokra, s azoknak különösen leányokhoz illő alakzataira. A rend-gyakorlatokhoz kelepek (castagnette) is használtatnak.

Kellőleg alkalmaztatnak azonban a tornaszerek is, hisz ezek nélkül boldogúlni nem lehet.

Azonkívül gyakran elővétetnek játékok, különösen lapdázás. Van a teremben egy lapdadobásra szolgáló kosár is, mely a belé dobott lapdát önmaga kidobja. Ez nagy mulatságára szolgál a leánykáknak.

A leánykák természetesen, külön tornaöltözettel bírnak. Majdnem mindnyájan sötét-kék flanell nadrágot és zubbonyt használnak, övül keskeny puha bőrszíjjal. *Magas sarkú czipő és fűzőváll* szigorúan tiltva van.

Felsoroljuk a felszerelés tárgyait, annak feltüntetéséül, hogy a szertornázás is komolyan vétetik, — egyszersmind példáúl. Van 4 pár gyűrűhinta, 4 lábtó, melyek függélyesen, rézsútosan és vízirányosan állíhatók fel, (mind a négy egy időben), 4 ugró szekrény,

4 ugró deszka, 4 ugró mércze, 4 ugrószőnyeg kókuszdióhéjból, 4 lebegőgerenda, 2 támfa, 1 lengőkötél, 12 hosszú rúd, 50 fabot, 50 pár kelep (castagnette), 1 lapdakosár, s több lapda. És mindez — csinnal kiállítva — kikerült mintegy 480 frtból.

Ime tehát, egy fővárosi felsőbb leányiskola, mely komolyan veszi a tornázást. Ajánljuk a leánynevelléssel foglalkozó szakemberek — férfiak és nők — figyelmébe.

Matolay Elek.

SZÉCHÉNYI EMLÉKEZETE.

ARANY JÁNOS-tól.

(Költeménymagyarázat.)

II.

A föntebbi czikkben vázolt *történelmi tájékoztatás* után a tanító egész terjedelmében fölolvassa a költeményt. Ezután következik a *részletes fejtegetés.*

Hogy az alább következőket magával a költemény szövegével az olvasó kényelmesen összevethesse, helyén valónak tartottuk a költeményt ide igtatni.

1 Egy szó nyilallott a hazán keresztül,
Egy röpke szóban annyi fájdalom;
Éreztük, a mint e föld szíve rezdül
És átvonaglik róna, völgy, halom.
Az első hir, midön a szót kimondta,
Önön hangjától visszadöbbene;
Az első rémület kétségbe vonta:
Van-é még a magyarnak istene?

2 Emlékezünk: remény ünnepe volt az,
Mely minket a kétségbe buktatott:
Gyászról, halálról, szív-lesujtva szólt az,
Napján az Úrnak, ki feltámadott.
Már a természet is, hullván bilincse,
A hosszú, téli fásult dermedés,
Készité új virágit, hogy behintse
Nagy ünneped, dicső Fölébredés!

3 Immár az ég — ah, oly hideg korábban! —
Iránt unk hő mosolyra engede;
A négy folyó és három bércz honában
Kilebbent a tavasz lehellete;
S melynek halálos — úgy tetszék — elaszta,
Életre pezsdült a kór sivatag,
Lassú folyót önérzelem dagaszta,
Büszkén rohant le a szilaj patak.

4 S fölzenge távol a menny boltos alja,
Gyümölcshozó év biztató jele,
Hallott korán megdördülő morajja —
Midön egyszerre villám sújta le.
«Széchenyi meghalt». Oh, mind, mind csalékony
Te víg tavasznap! ujjongó mezők!...
«Széchenyi meghalt». — S e nagy omladékon
«Élünk-e hát *mi!*» búsan kérdezők.

5 Mert, élni hogyha nem fajúlva tengés,
Olcsó időnek hasztalan soka;
De vérben, érben a vidám kerengés,
Mely szebb jövendő biztos záloga;
Ha czélra küzdvén, nagy, nemes, dicsőre,
Így összehat kezünk, szívünk, agyunk,
Vezérszó: ildom, a zászlón: előre! —
Ő az, ki által lettünk és vagyunk.

6 Megrontva bünöd és a régi átok,
Beteg valál, s nem érzéd, oh magyar;
Nép, a hazában nem volt már hazátok:
Sírt még hogy adna, állt az ös ugar.
S mint lepke a fényt elkábúlva iszsza,
Úgy lön nekünk a romlás — élvezet;
Egy-két kebel fájt még a múltba vissza:
Nem volt remény már, csak emlékezet.

7 De, mely a népek álmait virasztja,
Elhagyni a szelid ég nem kivánt;
Széchenyit küldé végtelen malasztja
E holttetembe érző szív gyanánt,
Hogy lenne élet-ösztön a halónak,
Bénult idegre zsongító hatás,
Reménye a remény nélkül valónak,
Önérzet, öntudat, feltámadás.

8 Midön magát ez nem tudá szeretni,
Ő megszerette pusztuló faját.
Oh, nemzetem, *ha* fognád elfeledni
Hogyan viselte súlyos nyavalyád?
És mennyi harczot küzde önmagával!
Hány izgatott, álmatlan éjjelen?
Míg bátoritó Macbeth-jóslatával
Kimondá: «a magyar lesz» — hogy *legyen!*

9 Bizton, ezer bajunk közt, megtalálta
Azt a mi fő, s mindent befoglaló:
«Elvész az én népem, elvész — kiálta —
Mivelhogy tudomány nélkül való».
S míg kétle a bölcs, hátrált a tevékeny,
Bújt az önérdek, fitymált a negéd:
O megjelenve, mint új fény az égen,
Felgyújtá az oltár szövétnekét.

10 És ég az oltár. Ím, körébe gyültünk,
Szétszórt bolyongók a vész idején.
Már is tüzénél szent lángra hevültünk,
Fénye világol sorsunk ösvenyén.
Oh, rakjuk e tüzet, hogy estve nála
Enyhet találjon áldó magzatunk!
Ez lesz a méltó, a valódi hála,
Mit a nagy Jóltevőnek adhatunk.

11 De hogy' kövesse nyomdokát az ének?
Némúljon el, lant, gyönge szózatod.
Hazám tudósi, könyvet nagy nevének!
Klió, te készítsd legdicsöbb lapod!
Évezredek során mit összejegyzél
Honfi erény magasztos érdemét,
S arany betükkel ércz táblába metszél:
Abból alkosd Széchenyi jellemét.

12 Írd azt, ki a pusztán népét vezérli;
Ki kürtöl, és lerogy a régi fal;
Tarquín előtt ki arczát megcseréli:
Fülepet ostoroz lángajkival;
Ki győzni Athént csellel is szorítja;
Kit bösz csoport elítél, mert igaz;
Ki Róma buktán keblét felhasítja —
Elég .... a példa fáj: Széchenyi az!

13 Ő szól: s mely szinte már kövé meredten
Csak hátra néze, mint Lóth asszonya,
A nemzet él, a nemzet összeretten,
Átfut szivén a nemlét iszonya;
Szól újra: és ím lélek ül a szemben,
Rózsát az arczra élet színe fest;
Harmadszor is szól: s büszke gerjelemben
Munkálni, hatni küzdni vágy a test.

14 Hitel, Világ és Stádium! ti, három —
Nem kézzel írt könyv, mely bölcsel, tanít
De a lét és nemlét közti határon
Egekbe nyúló hármas pyramid!
Ám, hadd üvöltsön a Számum viharja,
Döljön nyugatról a sivár homok:
A bújdosók előtt el nem takarja,
Melyet ti megjelöltök, a nyomot.

15 S lön új idő — a régi visszacsökkent —
Reményben gazdag, tettben szapora;
A «kisded makk» mérész sudárba szökkent
Ifjú! ez a kor: «Széchenyi kora».
Nézd ez erőt: hatása mily tömérdek —
De ne imádj: a munka emberé —
Szellem s anyag, honszeretet s önérdek
Mily biztosan lejt a közjó felé.

16 Majd elborúlni kezde láthatára:
Kik müve által lettünk magyarok,
Nem ügyelénk többé vezérnyomára,
Mi napba néző szárnyas lkarok.
Oh, hogy riadt fel intő jós-ajakkal —
S midön a harcz dúlt, mint vérbösz Kain
Hogy álla tört szívvel, merev hajakkal —
Egy új Kasszándra Trója lángjain!

17 Hosszú, nehéz, sötét lön akkor éjünk,
Nyugalma egy álarczozott halál;
S midön a szív feldobbant, hogy reméljünk;
Nagy szellem! íme köztünk nem valál.
Oh, mely irígy sors önző átka vett el,
Hogy ébredésünk hajnalát ne lásd? —
Vagy épen egy utolsó honfi-tettel
Tagadnod kelle — a feltámadást? . . .

18 Nem, Üdvezült, nem! . . fájdalmunk hevében
Hamvad ne sértse káromló beszéd:
Oh, nézz egedből és örvendj e népen,
Mely soha *így* még nem volt a tiéd!
Leomlunk sírodon szent döbbenéssel,
A sujtó karra félve ismerünk.
De Antéusként majd ez illetéssel
Küzdelmeinkhez új erőt nyerünk.

19 Emléket, oh hazám, mit adsz e sírra?
Hova tekintesz töldeden, magyar,
Hol Széchenyi nevét ne lásd megírva
Örök dicsőség fénysugárival?
Ha büszke méned edzi habzó pálya,
Ha eszmeváltó díszes körbe gyülsz,
Ha szárnyakon röpít a göz dagálya,
Ha tenni, szépre, jóra egyesülsz;

20 Duna, Tisza . . . ez mely prüsszögve hordja
Fékét, s szabályhoz törni kénytelen;
Amannak hódol a sziklák csoportja,
S Trajánus híre újból megjelen;
Az ifju szép Pest, ki biz ön ölelve
Nyújt Corvin agg várának hü kezet,
S az édes honni szót selypíti nyelve —
Széchenyié mind ez emlékezet!

21 Széchenyi hírét, a lángész csodáit,
Ragyogja minden, távol és közel:
Áldozni még jerünk — ah, oly sokáig
Nem értők — Széchenyi szivéhöz el.
Nem láttuk, e szív néha mit palástol
Hordván közöny havát és gúny jegét:
Hogy óvni gyönge csíráit fagyástól
Örizze életosztó melegét.

22 Értünk h:vült, miattunk megszakadt szív,
Te, az enyészet ágyán porladó!
Késő, de tartozott szent hódolat hív:
Egy nemzeté, ím e hálás adó.
El kelle buknunk — haj, minő tanulmány!
Meg kelle törnöd — oh, mily áldozat!
Hogy romjaidra s romjainkra hullván,
Adjunk, Igaz! tenéked igazat.

23 Szentebb e föld, honunk áldott alapja,
Mióta, nagy szív, benne nyúgoszol;
Szentebb a múltak ezredévi lapja,
Mióta, nagy név, hozzá tartozol.
Koszorút elő! . . morzsoljuk el könyünket
Az istenülés perczi már ezek!
Borítsa ünneplő myrtus fejünket:
Reménynyé váljon az emlékezet.

24 Nem hal meg az, ki milliókra költi
Dús élte kincsét, ámbár napja múl:
Hanem lerázván, a mi benne földi,
Egy éltető *eszmévé* fínomúl,
Mely fenmarad s nöttön nő tiszta fénye
A mint időben, térben távozik:
Melyhez tekint fel az utód erénye:
Ohajt, remél, hisz és imádkozik.

25 Te sem haltál meg, népem nagy halottja!
Nem mindenestül rejt a czenki sír;
Oszlásodat még a család siratja —
Oh, mert ily sebre hol van balzsamír?
Mi fölkelünk: a fájdalom vigasztal:
Egy nemzet gyásza nem csak leverő:
Nép, mely dicsöt, magasztost *így* magasztal
Van élni abban hit, jog, és erő!

A részletes fejtegetésben elmondandókat így csoportosíthatjuk:

A) *Nehezebben érthető szavak, kifejezések, czélzások értelmezése.* Újra felveszszük a költeményt sorról sorra, vers-szakról vers-szakra, s a magyarázatot kivánó helynél megállapodunk. (Természetes, hogy igen sokszor hivatkoznunk kell a történelmi tájékoztatásban elmondottakra, mely hivatkozásokat azonban itt e czikkben már mellőzni fogunk.)

1. vers-szak. *Van-é még a magyarnak istene?* A *magyarok istene* kifejezés a pogány magyarok vallására vihető vissza, mely szerint ők külön nemzeti istenben hittek, ki nemzetüknek őrlelke, védelmezője. A mennyiben pedig e kifejezés a keresztyén korba is átjött, az említett vallási fogalomnak oda kellett módosúlnia a nép gondolkozásában, hogy az isten különösen kedveli a magyar nemzetet, mint választott népét. E kifejezés mai napig fentartotta magát közmondásainkban, a milyen pl. ez: «Megemlegeted a magyarok istenét». Különösen felindúlt hangúlatban használja népünk, s költőink is élnek vele ily lélekállapot jellemzésére. Itt annyit tesz: nemzetünk azt hitte, hogy talán az isten is elfeledkezett már a magyarról.

3. v. sz. Ez egész vers-szak s a következőnek első fele kétféle értelemben veendő. Először szószerint, s ekkor az egész a tavasz ébredését festi. Azonban e szavaknak mélyebb értelmük is van, a mennyiben *az előbb elnyomott nemzeti élet ébredezését s a nemzet reményeinek megújulását* is kell alattok értenünk. E szerint másodszor allegóriának veendő e részlet, melynek paraphrasisa a következő. Az isteni gondviselés, mely előbb bennünket elhagyni látszott, most ismét felénk fordúlt (4 első sor); az elnyomott nemzeti élet ébredezni kezdett; a nemzet érettebb gondolkozású részében fölébredt a nemzeti önérzet, s a heves ifjú büszkén nevezte magát újra magyarnak (4 utolsó sor).

4. v. sz. Tőlünk *távol*, hazánk határin túl, kora tavaszszal megkezdődött a népek szabadságharcza, s az ágyúk dörgéséből a mi nemzetünk is csak jót jósolhatott magának, — midőn egyszerre kétségbeejtő hír sujtotta le e reménykedése közben. (4 első

sor.) Ha e sorokat így értelmezzük: a kora tavaszszal megkezdődött távoli harczok alatt nem érthetünk egyebet, mint az olaszországi néplázongásokat. Az 1859-i háború, melyben Ausztria Magentánál és Solferinónál vereséget szenvedett, — még nem teremtette meg az olasz egységet, melyre e nemzet akkor törekedett. Ezért a következő 1860-évnek már kora tavaszán megkezdődtek újra az olaszországi mozgalmak. Rómában márczius havában néplázadás tört ki, melyet a pápai hadak márczius 19-én levertek. — Palermóban, Messinában, Cataneában április 4-én fellázadt a forradalmi párt, hogy Garibaldinak Szicziliába betörését előkészítse, s véres jelenetek fejlődtek ki a felkelők s a nápolyi király katonasága közt. — A reménykedő magyar nép tehát azt várta, hogy e mozgalmak Európa politikai állapotaiban oly változást hoznak létre, a melyben ő is visszaszerezheti elvesztett alkotmányos életét. — *Élünk-e hát* **mi**? A nemzeti fájdalomnak és kétségbeesésnek e költői túlzással mondott kifejezését megmagyarázzák a költeménynek mindjárt rákövetkező sorai. A logikai gondolatmenet ez: Sz. meghalt; mi ő általa lettünk és vagyunk, élhetünk-e tehát akkor mi? Ha a fej nincs többé, élhetnek-e akkor a tagok?

5. v. sz. *Olcsó időnek hasztalan soka.* A *sok* itt főnév gyanánt = sokaság. A szónak e használata egyelőre idegenszerűnek látszik, de legfölebb is csak szokatlan. Hasonlók hozzá ezek: a búza java, a gyümölcs szépe stb. E szóhasználat különben előfordúl a régi nyelvben is, pl. «Latuan kedeg a saduceosoknak *sokit*» (multitudinem Sadduceorum) (Münch. cod. Máté III.); «Édes a méz, de ártalmas annak is a *soka*» (Gr. Eszterházy M. nádor Rákóczi Gy. erdélyi fejedelemhez, 1644). Újabbkori íróink is használják olykor, mint Garai «A magyarok Mózese» cz. költeményében:

> «A föld, mely édes anyja volt ezredéven át,
> Nem bírja már emlőjén a nemzetség *sokát*».

Különben ez az egész sor az első sorbeli *tengés*-nek értelmezőjéül veendő. Az egész v. sz. föltételes körmondat, melynek utószakát a végsor képezi. — *Ildom*, régibb nyelvemlékeinkben gyak-

ran előfordúló szó; a nyelvújítás óta újra divatba jött s Széchenyi is szerette használni. Az észnek oly működését jelenti, mely a kitűzött czélra legillőbb, leghelyesebb eszközöket használ, mely okosan alkalmazkodik a körülményekhez. Láthatjuk, mily helyesen illik e szó Sz. eljárásának jellemzéséhez.

6. v. sz. Itt azon nemzetietlen korszakot festi a költő, mely hazánkban a XVIII. században kezdődve, le egész a Sz. koráig tartott. A nemzeti *bűn* és a *régi átok* alatt valószínűen azon egyenetlenkedés és viszálkodási hajlam értendő, melyről azt mondja a népdal: «Átok fogta meg a magyart, hogy az soha együtt nem tart»; azon viszálkodási hajlam, melynek nagy része volt a XVI. és XVII. századbeli, hazánkat annyira elgyengítő polgári harczok előidézésében. Így értelmezve, a *bűn* szó az egyetlenséget mint a nemzet vérében levő bajt, az *átok* szó ugyanazt, mint a sors által reá dobottat fejezi ki. Vagy talán az *átok* alatt azon veszély értendő, mely a multban szüntelen majd nyugot majd kelet felől fenyegette nemzetiségünket s alkotmányunkat, s ez esetben csak a *bűn* szó vonatkozik az egyenetlenségre? — A nemzet tehát beteg volt, s e betegségében nem érezte nemzeti voltát; a főrangú nemességnek Bécs volt a hazája, a köznemesség sem volt lelkében magyar, s a szegény jobbágyság a maga magyarságával idegennek érezte magát idegen szellemű urai közt. A felsőbb és alsóbb rendű nemesség idegen, franczia és német erkölcsök, szokások és nyelv után kapkodott, azokkal vágyott kitűnni a tömeg közül, s így *lett nekünk a romlás élvezet.* Csak egy-két hazafi, különösen csak a költők és írók kis csoportja lelkesedett még a magyarságért, de azok is csak a letünt dicső múlton tudtak elmerengeni, s hinni nem mertek a nemzet jövőjében. Ily érzület szülte pl. a *„Romlásnak indúlt hajdan erős magyar“*, a *„Régi dicsőségünk, hol késel az éji homályban“*, a *„Hol van a hon, melynek Árpád vére győzelemben csorga szent földére“* kezdetű stb. költeményeket.

7. v. sz. *Zsongító*, új szó, a m. élénkítő, feszessé tevő (különösen az idegekről).

8. v. sz. *Óh nemzetem*, ha *fognád elfeledni. Ha* itt kérdőnévmás értelemben = mikor? Előfordúl ily használata a nép

nyelvében is. Vörösmarty is így használja «Búvár Kund»-ja e mondatában:

Csaták miatt *ha* nyughatol
Oh ifjú szép hazánk?

És mennyi harczot küzde önmagával! Hány izgatott, álmatlan éjjelen? Sz. nem volt erős testi szervezetű ember, s a lelkét foglalkodtató nagy tervek annyira izgatottságban tartották, hogy sokszor éjjeleket átvirasztott. Gyakran céloz erre maga is irataiban. «Nálam — írja a «Pesti por és sár» című röpiratában — a kőszén azért is kedvezésben áll, mert négy-öt óra hosszáig elpislog lassú lánggal, ezáltal társaságot nyújt nekem álmatlan éjjeleimen, s ha rövid szunnyadás után ismét fölébredek, örülök, ha még mindig égni látom». Másutt, — akadémiai elnöki beszédében, 1842 — így szól: «Sokszor tölték legfeszültebb elmélkedésben napokat, éjeket ez életkérdésnek (a nemzetiség ápolása kérdésének) tisztába hozatala iránt; mert tudja az ég, könnyelmű, hirtelenkedő, nemzeti újjászületésünk szent ügye körül sohasem voltam». S itt mellesleg megjegyezhetjük, a mit erre vonatkozólag Sz. egyik életirója, Falk M., mond, hogy Széchenyinek e testi és lelki izgatottsága nagy befolyással volt azon katasztrófára, mely később e nagy férfiú életében bekövetkezett. — *Macbeth-jóslat.* Macbeth, mint tudjuk, Shakspere egyik tragédiájának címe. Ebben, mondai alapon, elbeszéli a költő, hogy Macbethnek, ki Skótország legvitézebb főnemese volt, egyszer egyebek közt azt jósolták a boszorkányok, hogy ő király lesz. Minthogy a jóslat többi része nemsokára teljesült, Macbeth erősen hitte, hogy a királyságról való jövendölés is teljesülni fog. Ez erős hit, melylyel lelke vágya is egyezett, cselekvésre ösztönzi őt, megöli Duncan királyt s trónjára ül (de zsarnokságai miatt nemsokára vesznie kell). Tehát M. megölte a királyt, mert elhitte a jóslatot, hogy neki királylyá kell lennie. E történetre céloz a *Macbeth-jóslat* kifejezés, hogy t. i. midőn Sz. merészen kimondta jóslatát: «A magyar nem volt, hanem *lesz*», ezt azon czélzattal tette, hogy e jóslat által tevékenységre ösztönözze a nemzetet, hogy csakugyan *legyen.*

9. v. sz. *Felgyujtá az oltár szövétnekét* = meggyujtotta a tudo-

mányok oltárának világító faklyáját, megalapította az Akadémiát. *„Elvész az én népem“* stb. bibliai idézet (Hóseás 4, 6.) *S míg kétle a bölcs* stb. E két sorban a költő az Akadémia megalapítását megelőzött hosszas, még a XVIII. századba visszonyuló vajúdásokra céloz.

10. v. sz. *Im körébe gyűltünk, szétszórt bolyongók, a vész idején.* Az Akadémia, az élén állók bölcs ovatossága folytán, az elnyomatás éveiben is fáradozhatott a nemzeti nyelv és irodalom művelésén. Ez volt az egyedüli központ, mely körül az egyéb térekről leszorított hazafiak (a *szétszórt bolyongók*) színe-java összegyűlhetett, hogy innen ébreszsze, ápolja az elnyomott nemzeti öntudatot. Az Akadémiának az egész nemzetre gyakorolt ilyenemű ébresztő hatása különösen 1858-al kezdődik, midőn új alapszabályai felsőbb helyen megerősíttetvén, az előbbi évekénél szabadabb és nyiltabb működést kezdhetett. Az Akadémia ekkor kezdeményező részt vett a megindúlt nemzeti mozgalmakban. 1859. végén megülte Kazinczy születésének százados ünnepét s a nemzet képzeletében felújította a nemzeti nyelv és művelődés e hősének emlékezetre méltó tetteit. Mint *futó tűz* terjedt a központról a lelkesültség országszerte; minden városban és községben Kazinczy-ünnepeket tartottak, mindenütt lélekerély, nemes hév mutatkozott. Kazinczy utódai javára s hozzá méltó emlék felállítására rövid idő alatt 50.000 forint gyűlt össze közadakozásból. A tettre s áldozatra kész, az elnyomás ellen tiltakozó nemzeti érzületnek első nagyszerű nyilatkozata volt ez. S mindez az Akadémiából indult ki; ide volt függesztve a hazafiak szeme, innen várták a jeladást, a példát, a lelkesítő szózatot. A nemzeti élet ébresztésére nagy hatással volt az a mozgalom is, melyet szintén ez időtájt az akadémiai vagyon szaporítása czéljából kezdett az Akadémia. — A lelkes elnök, Dessewffy Emil gróf, felhivására nagy buzgalommal indult meg az adakozás a nemzet minden osztályában. Nehány év alatt közel 1 millió forinttal szaporodott ez uton az Akadémia alaptőkéje a szegénység és sanyarúság e napjaiban. Ez adakozások egy részéből épült fel aztán e tudományos intézetünk díszes palotája. (Lásd bővebben erről: «Vázlatok a m. t. Akadémia félszázados

történetéből» című füzetet). Ezekre céloz a költő e szavaival: „*Már is tüzénél szent lángra hevültünk, fénye világol sorsunk ösvenyén*". S aztán arra buzdítja társait, hogy *rakják e tüzet* tovább is, segítsék kivívni erkölcsi eszközökkel a nemzet szebb jövőjét; áldani fogja ezért őket az utókor, s ezzel fejezik ki az Akadémia megalapítója iránt méltó hálájokat.

11. v. sz. Klió, a történetirás muzsája; tehát metonymiával maga a történet helyett.

12. v. sz. Értelme ez: A mi volt a zsidó népnek Mózes és Józsué, a rómaiaknak J. Brutus, a görököknek Demosthenes és Themistokles meg Aristides, a mi volt a végnapjait élő római köztársaságnak uticai Cato: mindaz volt nekünk Sz. egy személyben. A költő nem nevezi meg e nagy férfiakat, hanem *körülírás* által utal rájok. Azonban e körülírások mindegyike Sz-re is vonatkozik, s mint ilyen, allegorikusnak veendő. Lássuk őket egyenként: Sz. a magyar nép Mózese, ki kivezeti a nemzeti tespedés sivatagából. — Ő fejti ki először a kiváltságos ősi alkotmány átalakításának szükségét, s szavára a régi romjain új élet alapjai emelkednek, — mint a hogy összeomlottak a biblia szerint Jerikó falai, midőn Józsué parancsára a papok kürtölve körüljárták azokat. — Junius Brutus, Tarquinius Superbus utolsó római király unokaöcscse volt, s Brutus melléknevét onnan kapta, mivel, ostobának (brutus = ostoba) tettette magát, hogy ezen *álarcz* alatt háborítatlanúl munkálhassa Róma javát; később csakugyan ő buktatta meg a zsarnok Tarquiniust s lett az első két konzul egyike Rómában. Így Sz. is, ki kivált korábban határozott ellenzéki gondolkozású volt, később mint békésebb arczczal közeledett a bécsi kormányhoz, sőt kormányhivatalt is vállalt, hogy reformterveinek a kormányt megnyerje. — De azért, ha szükségét látta (kivált a 40-es évek előtt), nem egyszer élesen kikelt a bécsi kormány ellen, így pl. az 1839. országgyűlésen a felsőházban, midőn az amnesztia-ügy, t. i. Wesselényi Miklós és több politikai fogoly szabadon bocsátásának ügye forgott fenn, — kemény szavakat hangoztatott a bécsi kormány ellen. «A kormány — mondá többek közt — valamint felhagyott minket elnémetesítő eszméivel,

úgy hagyjon fel minden összeolvasztási szándékkal is; mert ezt többé nem eszközölheti. Meggyilkoltathatunk tán, de a többi ausztriai tartományokkal összeolvadni sohasem fogunk. Sőt az is kérdés, meggyilkoltathatunk-e? Én nem hiszem». stb... Ép ugy, mint Demosthenes mennydörgött egykor a görög szabadságra törő maczedon Fülöp ellen. — Themistokles csellel szorította Athént s a görögséget a Xerxesen vett győzelemre. Midőn a roppant persa hajóhad már Salamis közelébe ért, s egyszersmind híre futott, hogy Athén várát az Akropolist, a persák bevették: az aránylag csekélyszámú görög szövetséges hajóhad vezérei szét akartak futni hajóikkal, hogy haza sietve saját tűzhelyeiket védelmezzék. Themistokles tanácskozás ürügye alatt összehívja őket, s másrészt rögtön Xerxeshez küldi egy bizalmas emberét azon izenettel, hogy ha a görögökkel végezni akar, siessen a támadással, mert azok oszlófélben vannak s aztán majd több bajba kerül őket külön-külön fölkeresni. Xerxes azonnal körülfogatja Salamis körül a görög hajóhadat, a vezérek hajóikhoz oszolnak, s vitézül harczolva megfutamítják a persákat... Sz. is élt olykor ily csellel, pl. hogy a nemesség nem-adózási kiváltságán rést üssön, először azon jelentéktelennek látszó határozatot vitte keresztül az országgyűlésen, hogy a majd fölépítendő lánczhídon a nemes is fizetni tartozik. — Aristidest száműzte a nagy embereire féltékeny athéni nép azért, mert nagyon is igazságos volt... Széchenyire is árúlót kiáltottak, mert véleményét leplezetlenül hirdette az általa károsnak itélt politikai irányzatok ellen (V. ö. a 313—4. lappal). — Uticai Cato, Caesar egyeduralomra törekvése idejében a köztársasági párt egyik leglelkesebb vezére volt, s midőn Caesar e párt maradványait Thapsusnál, Áfrikában, legyőzte, Cato a szabadság sírján saját kezével vetett véget életének 46. Kr. e., április 8... Cato és Sz. közt is könnyen megvonható a párhuzam.

13. v. sz. *Lóth asszonya.* Arany, a mély vallásos érzelmű költő, gyakran használ bibliai kifejezéseket, képeket és hasonlatokat. Ilyen ez is. Lóth asszonyának történetét a biblia úgy beszéli el: Midőn Jehova a dobzódó Szodoma és Gomorra városát el akarta pusztítani, meghagyta angyala által a kegyes Lóthnak, Ábrahám

unokaöcscsének, hogy családjával együtt hagyja el Szodomát. Lóth neje útközben az angyal tilalma ellenére visszanézett az égő városra, s büntetése az lett, hogy azonnal sóbálványnyá változott. A gondolatot illetőleg v. ö. a költemény ezen sorával:

Nem volt remény már, csak emlékezet.

Tehát a nemzet nem munkálta jövőjét, csak a múltba sovárgott vissza; nem igyekezett reformálni alkotmányát szabadelvű új intézmények által, hanem a hagyományos sérelem politikát űzve csak az elkorhadt rendi alkotmányt tatarozta. — *Ő szól, szól újra, harmadszor is szól:* A Hitel, Világ és Stádium nagy hatását festi a költő röviden, hatásos képekben.

14. v. sz. *A Számum viharja, nyugatról a sivár homok:* a bécsi kormánynak alkotmányunk ellen irányzott törekvései. — *A bujdosók előtt.* Tovább foly a metaphora: a bujdosók a nemzeti életért küzdő magyarok, valószínűleg vonatkozással a Leopoldkorabeli ú. n. *bujdosókra,* kik 1670. körül az alkotmány védelmére fogtak fegyvert. Így nevezték a II. Rákóczy Ferenczczel külföldre menekült hazafiakat is.

15. v. sz. *A „kisded makk":* a számban csekély, erőit még ki nem fejtett magyarság. E metaphorát Sz. után idézi a költő. A «Kelet Népé»-ben írja Sz.: «Minden jelenetek jövendő fényt mutatnak nemzetünknek, minek jövendölésére egyedűl fontolgatás, más nemzetek kifejlődésének ismerete és nemzetünkkel egybehasonlítása, és semmivel több jóslói tulajdon nem kell, mint előre megmondani, hogy

«A kisded makkbul, ha nem romlott, idővel termő
Tölgyfa lesz, csak senki el ne gázolja»,

mi 13 évvel ezelőtt első munkámnak * vala jelszava». — *De ne imádj: a munka emberé.* Hyperboléval mondja a költő: azt hinnők, isteni erő hozta létre ez eredményt, azonban az egész mégis egy *ember* műve volt. Ily hyperb. az előbbi szakban: Ti, három *nem kézzel írt könyv.* Az előbbi hyperbolénál szemügyre veendő a rövid,

* „*A lovakról*". 1828.

hatásos szerkezet. (A hyperb. gyakran használt kifejezési alak az ódákban, s a nyelvbeli fönséget mozdítja elő.)

16. v. sz. *Mí napba néző szárnyas Ikarok.* A görög mythologiából vett kép. Ikarus, az athéni Dædalusnak, a hitrege leghíresebb művészének fia. Dædalus gyilkoság miatt Athénból Minos krétai királyhoz szökött s neki különféle mesterműveket készített, többek közt a tekervényes folyosókkal ellátott Labyrinthust építette. Minos mint foglyot tartotta a szigeten, azért a maga és fia részére mesterséges szárnyakat készitett s ő maga szerencsésen átröpült a görög földre; de Ikarus, — ki azóta a fellengző vágyak és valósíthatatlan tervek képviselőjeként szerepel a költészetben, — merészen közelebb repült a naphoz mint kellett volna; a nap sugarai felolvasztá a viaszt, mely a madártollakat összetartotta, a szárnyak széthúllottak s Ikarus a tengerben lelte halálát. — Használja e képet Tompa is Ikarus című allegorikus ódájában, s Fáy A. paramythiának dolgozta föl e regét. — *Egy új Kasszándra.* Kasszándra a hitrege szerint Priamus trójai király leánya volt. Apolló, mert Kasszándra megigérte volt neki, hogy szerelmét viszonozza, — jóstehetséggel ajándékozta meg; de, mert szavát nem váltotta be, azzal verte meg, hogy jóslatainak senki se higyjen. Midőn Priamus fia, Paris, elrabolta s Trójába vitte Menelaus spártai király nejét, Helenát, Kasszándra előre megjósolta a görög háborút és Trója vesztét, de a trójaiak örjöngőnek tartották és bántalmakkal illették a jóst, ki javukat akarta. — Sz-nek sem hitt a nemzet, midőn megjósolta a 49-i katasztrófát.

17—18. v. sz. *Vagy épen egy utolsó honfi-tettel tagadnod kelle* a — *feltámadást?* Tán a honfi-bánat adta kezedbe a fegyvert, mert az akkor megújúló nemzeti mozgalmakat veszélyeseknek tartottad, s azt hitted, hogy e nemzet téged sohasen lesz képes megérteni és nem életre való? Nem, ezt nem hihetted, mert e nép *soha így még nem volt a tiéd.* Hisz Sz. 1849-óta ismét visszanyerte népszerűségét. Épen azért, mert jóslatai szomorúan beteljesedtek, jósnak, mindenesetre nagy államférfiúnak tartották, s most már megértették a hazafiak, hogy csak a Sz. által kijelölt irány lehet

üdvös a hazára. Innen magyarázható az a roppant hatás, mit halálának híre országszerte előidézett. — *A sujtó karra félve ismerünk*, hogy t. i. az «irigy sors önző átka vett el». — *Antéusként.* Antéus Poseidon (másként Neptunus) és Géa (a föld) fia, Lybia uralkodója a hitrege szerint; hatalmas óriás, ki a birkózásban, mindaddig míg anyját a földet érintette, legyőzhetetlen volt. Minden idegent birkózásra kényszerített s megölte őket. Utoljára azonban Herkules megfojtotta egy birkózás alkalmával, midőn t. i. a földről fölemelve tartotta.

20. v. sz. *Trajánus híre újból megjelen.* Trajánus római császár 98—117-ig uralkodott. A birodalom anyagi és szellemi érdekeinek virágoztatására czélzó tetteiért «a legjobb fejedelem» névvel tisztelték meg. A közlekedés előmozdítására számos útat építtetett, így pl. egyet a Vaskapu szoros mentén a Duna jobb (szerb) partján; e vidéken *Ogradina* irányában a szerb parton egy kopasz sziklafalon Trajánus császár híres táblája ma is látható. A bal parton Moldvától Orsováig a Széchenyi által tervezett és építtetni kezdett „*Széchenyi útja*" nyúlik el.* A felvett mondat értelme tehát az, hogy Sz. felélesztette Trajánus hírét, a mennyiben róla ez idő tájban (1834.) mint egy második Trajánusról beszéltek.

21. v. sz. *Áldozni még jerünk — ah, oly sokáig nem értők — Széchenyi szivéhez el.* — Sz. maga magának állított nagyszerű emlékeket, melyek *lángeszét* hirdetik (19—20. v. sz); mi nem tehetünk egyebet, mint hogy szíveinkben állítsuk föl emlékét, *eszmévé finomúlt* képéhez (24. v. sz.) járjunk imádkozni. Mindenekelőtt *áldozni* menjünk el *szivéhez*, melyet sokáig nem értettünk meg. Nem értettük, mert — mint Kemény Zs. mondja — Sz-t «reformátori pályájának első szakasza alatt a tömeg kizárólag a hideg számítás emberének tartotta, mint ki nagy önző, okos számító, jó hazafi, de meleg kedély nélkül, ki erényes, de szívtelen ember. Később a Kossuth által szerkeztett Pesti Hirlap vak bámulói Sz. jellemképét új és sötét vonásokkal toldották meg. Az «önző», a «hidegen számító» és «szívtelen» czímek mellé kiegé-

* L. bővebben a Vaskapu leirását N. Nőnev. I. 458—470.

szítésül ragasztattak az «irigy», a «szenvedélyesen gyűlölő», a gyanusító stb. epithetonok». E nagy tévedését csak akkor ismerte fel a közönség, midőn látta, hogy az az *önző* szív megtört a haza veszedelmén érzett fájdalmában. Ekkor, csak ekkor látta be igazán a magyar, hogy Sz. *szíve értünk hevült, mert miattunk szakadt meg* (22. v. sz.) De nem értette a nagy közönség előbb Sz. szívét azért sem, mert neki «majdnem rögeszméjévé vált *esze által zsarnokoskodni szivén*. Ez, kivált férfi éveiben többnyire sikerült, bár néha nagy reakcziókat idézve elő. Sőt Sz. olykor igazságtalan is volt szíve iránt, s magát okoskodások által érzéketlenségekre kényszerité. Gyakran játszotta a közönyöst, midőn nem vala az, s gyönyörködék, ha e miatt keble sajgott». Kemény Zs-nak itt idézett szavai egyszersmind érthetőbbé teszik előttünk a 21. v. sz. négy utalsó sorát. — Az *áldozni* szó itt eredeti, a vallásban használt értelme szerint veendő, tehát = hódolatot kifejezni s a hála adóját megvinni. (V. ö a 22. v. szakban ezekkel: *szent hódolat hív, — — im a hálás adó*). Sz. szíve iránti hódolatunkat pedig úgy fejezzük ki, ha e szívet olyannak ismerjük meg, a milyen valóban volt: nagynak, nemesnek, a hazát igazán szeretőnek.

22—25. v. sz. Foglaljuk össze a hátralevő versszakokat, különösen a gondolatmenet megvilágosítása kedvéért. A 22. v. szakban s a 23. első felében kifejezi a költő a nemzet hódolatát, azt a hódoló érzelmet, melyet a nemzet Sz. halálakor, érdemeinek teljes megismerése által a nagy hazafi iránt nyilvánított. Azután a következő végső sorokban a költeményemelkedett hangja a legmagasabb fokot éri el, s a költő lelkesedése legmagasabb szárnyalást vesz, midőn kifejezi, hogy, ha a nemzet ily igazán megismeri Sz. nagyságát, akkor a Széchenyi gyászünnepe, *a nemzet jövőjét tekintve* valódi örömünnep. Mert ha a nemzet *így* megismeri elhunyt nagy fia nagy voltát, akkor nem halt meg Széchenyi, hanem képe örökletü eszmévé finomúlt, mely a legkésőbb jövőben sem szünend meg a nemzetet lelkesíteni, hogy feléje törekedjék; akkor élni, erősödni, izmosodni fog a nemzet, s a nemzet megerősödött léte lesz a legnagyobbszerű emlék Széchenyi sírján! — *Koszorút elő! Borítsa ünneplő myrtus fejünket.* A görögök, örömünnepeiken,

pl. lakomák és menyegzők alkalmával myrtus-koszorúkat viseltek. — *Istenülés* = megdicsőülés, oly tiszteletben részesülés, minőt az isten iránt szoktunk tanúsítani (apotheosis). — *A fájdalom vígasztal,* szép paradoxon.

B) *A költemény gondolatmenete, alapgondolata, szerkezete.*

Az érzelmek és gondolatok részletes kiszínezését mellőzve, keressük ki mindenekelőtt *a gondolatok fonalát,* mely e költeményen áthúzódik: Midőn a tavasz nyilni kezdett a természetben, midőn az elnyomott nemzet jövője iránt remény ébredezett szívünkben: akkor hallott a megdöbbentő hír Sz. haláláról. (1—3., s a 4. első fele.) — A nemzet mély s kétségbeejtő fájdalmat érez e hír hallatára (a 4. második fele az 1. vers-szakkal összefoglalva). Mert nagyok az ő érdemei nemzetünk iránt. Ő volt az, ki a fajulva tengő, végromlásába rohanó, jövője helyett csak a múltba néző nemzetét új életre ébresztette; élénk fajszeretettől s faja pusztúlásán érzett mély fájdalomtól áthatva, sokat küzdött magában, mielőtt megállapította teendői sorát s föllépett reformátori pályáján (5—8). Első teendőnek tartotta az értelmi művelődés előmozdítását: megalapította az Akadémiát. Kitérés az Akadémia nemzeti missziójára, s buzdítás, hogy kövesse alapítója czélzatit (9—10). E költemény szűk köre nem nyujt elég tért Sz. munkálkodásának előadására; a történelem van hivatva érdemeinek kifejtésére; a történetírónak össze kell foglalni mind ama dicső vonásokat, melyeket a különböző korok és nemzetek nagy honfiainak alakjain talál, hogy azok összetételéből alkossa meg Sz. jellemét (11—12). Sz. irodalmi működésének óriási hatása új korszakot nyit hazánk történetében (13—14). De a nemzetet ifjúi ereje s képzelődése túlragadta a bölcs vezér által kijelölt határokon, bekövetkezett a forradalom, s a nagy hazafi szíve megtört, elméje megzavarodott a szörnyű fájdalom miatt. Majd jött az elnyomatás szomorú ideje, s midőn újra felcsillámlott egy jobb kor reménye, Sz. nem élt többé. Elvette tőlünk az irígy sors. Vagy tán azért halt meg, mert nem bizott többé nemzetéhez, hogy az ő nyomdokin fog járni? Nem. A nemzet ez időtájt jobban tisztelte, követte újra vezére irányelveit, mint valaha, s csak ez irány követésében hitte feltalálhatni

üdvét 16—18). Széchenyit a nemzet közfájdalma kisérte sírjába, s most mit tegyen a haza e sírra emlékül? Ő maga állított magának számtalan emléket, midőn lángeszével kitervezte s életbe is léptette nagyszerű reformműveit: a lófuttatás, a kaszinók, a gőzhajózás, az egyesületek, a Tiszaszabályozás, a Vaskapu megnyitása, a fejlődő s magyarosodó Pest, a lánczhíd — mindezek Sz. nevét hirdetik.

Mi úgy állítsunk neki emléket, hogy ösmerjük meg jó szívét, melyet oly sokáig félreértettünk, s vigyük el szívének a nemzeti hódolat hálaadóját. A meghalt iránti eme hódolat lesz az ő örök emléke; nagy alakja öröklétű eszmévé fínomúl, mely a késő utókort is lelkesítni fogja igaz hazaszeretetre (19—25. első fele). — És mi, kik Sz. elvesztésén szomorkodunk, találjunk vigasztalást azon gondolatban, hogy a magyar nemzet, mely nagy embereit *így* magasztalja, élni és virágozni fog. (25. második fele.)

E költemény *alapgondolata* tehát a következő: Széchenyinek, mint nemzetünk újjá teremtőjének, nagy érdemeiért, úgy állíthatunk legméltóbb emléket, ha eszmévé fínomúlt alakját megőrizzük szívünkben, s ez eszme felé törekvés által munkáljuk hazánk javát.

Szerkezeti tekintetben e mű a kezdet, közép, és vég szerint a következőleg tagozódik: I. Sz. halála s a nemzet fájdalma, 1—4. vsz. II. Sz. érdemei s a neki állítandó emlék, 5—25, 4. III. Vigasztalódás a fájdalomban, 25, 5—8.

Hátra volna még, hogy **C)** megállapítsuk e költemény *műfaját*, s **D)** vizsgáljuk *külalakját* úgy, hogy **a)** tekintsük a *költői nyelvet* s jelöljük meg s állítsuk csoportokba a benne előforduló tropusokat, figurákat, mutassunk rá az erővel teljes, tömött kifejezésekre, s **b)** foglalkozzunk a *versformával*. De mindezeknek, mint kevésbbé különleges kérdéseknek kifejtését tér szűke miatt itt most mellőznünk kell s a magyarázó tanítóra kell bíznunk.

Azt is csak mellesleg említem föl, hogy e költemény feldolgozása után alkalmat vehetünk magunknak ilyféle tételek irásbeli kidolgoztatására: Széchenyi nagy tetteinek elésorolása (a költemény 9. 14. 19—20. vszakainak alapján). Hogy tisztelhetjük leg-

méltóbban nagy hazánkfiai emlékét? — «A derék nem fél az idők mohától» stb.

S most e költeményt, melylyel a tárgy és mű iránti érdeklődésből oly hosszasan foglalkoztam, azon megjegyzéssel teszem le, hogy sohase riadjunk vissza nagy költőink remekeinek az iskolában való ilyenemű hosszasabb és kimerítő feldolgozásától, mert csak így lehet az irodalmi oktatásnak növendékeink kedélyvilága és észtehetsége fejlesztésére kellő hatása. Vajha lassanként oda módosúlna irodalmi oktatásunk, hogy az ne kisebb-nagyobb összes íróink műveire kimondott kész itéletek betanúlásában, hanem inkább legjelesebb íróink egyes kijelölt remekeinek beható tanúlmányozásában állana!

Komáromy Lajos.

A MÉRTAN TANÍTÁSA A LEÁNYISKOLÁKBAN.

A nőneveléssel való behatóbb foglalkozás a utóbbi évtizedek vívmányai közé tartozik. Azon föltűnő befolyás következtében, melyet a nők önkénytelenül, nem csak társadalmi, de általános művelődési szempontból is, gyakorolnak: a nők szellemi tehetségeinek megfelelő képzésére irányult a figyelem.

Voltak, vannak és lesznek mindég oly nők, kik kiváló képességeik, állásuk által vagy más külső körülmények következtében mintegy nagyobb szerepre vannak hivatva. Hogy ezek oly tudományokkal is foglalkoznak, melyek a nőket általában nem illetik, az természetes, ezt már kiváltságos helyzetök is magával hozza. Tagadhatatlan azonban, hogy a legtöbb tudománynak ismerete minden nőre nézve előnyös, a mennyiben nem csak az illetőnek általános ismeretkörét tágítja, hanem gyakran közvetlen hasznot is nyujt,

Azon tudományok sorába, melyekkel a nők csak kivételesen foglalkoznak, de amely mégis mindenikre nézve szükséges, számítandó kétségen kívül a mértan (méréstan, Geometria) is. Van ugyan a mértannak sok oly tétele, melyek csak magasabb számításoknál, pl. a csillagászatban stb. nyernek alkalmazást, s ezek magyarázata, a nőtanítványnyal szemben, természetesen csak a legáltalánosabban történhetik; de a mértani alapfogalmak, valamint az ezekből eredő legegyszerűbb igazságok tudatos ismerete mintegy kiegészítő részét képezi az alapos műveltségnek.

«Geometria», — a mai felfogásnak már teljesen meg nem felelő — elnevezéssel a mennyiségtan azon ágát szokták megjelölni, mely a térbeli nagyságokkal foglalkozik.

Czélja a térbeli mennyiségek minden oldalu mérése és megismerése, a méretek egybevetése, összehasonlítása; az egyes tényekből itéletek, a megfelelő helyes itéletekből következtetések levonása. Szigorú, határozott rendet és pontosságot igényel.

Mint a láncz szemei, oly szorosan fűződnek egymáshoz a mértan egyes tételei; az egyik a másikat tételezi föl, az egyik a másikból következik.

Daczára annak, hogy a mértan azon tudományok közé tartozik, melyek sokoldalu képző hatással birnak, még sem foglalja el ez ideig, a nők oktatásában, a neki megfelelő jogosult helyet.

Ha a mértan tanulása, elvontságánál fogva, némi nehézséggel jár is: azt az egyszerű példák, rajzok, minták tetemesen megkönnyítik.

E mellett a mértan tételei oly határozottak, kétségbe nem vonhatók, hogy maga a tanuló, mihelyt megértette azokat, csupán egy feleletet adhat. Továbbá a dolog természetében rejlik, és józan észszel könnyen belátható azok magyarázata, eltérő véleményeknek mintegy helyet sem ad.

Mert midőn pl. azt mondjuk, hogy az egyenes vonalak irányra nézve három félék: vízszintesek, függélyesek és dűltek, az által az irány fogalmát kimerítettük; hasonlóképen ezen állítás; hogy két vonal, egymáshoz való állását tekintve, lehet párhuzamos, összehajló vagy széthajló, kizár minden más lehetőséget; mert valóban két vonal, vagy egyenlő távolságban halad egymással, vagy közeledik egymáshoz, vagy távolodik egymástól, más eset nem is képzelhető.

Vagy hogy egy más példát említsek a háromszög oldalai vagy mind egyenlők, vagy csak kettő az, vagy épen nincs egyenlő hoszúságu oldala, ezen kívül nincs eset az oldalok szerinti megkülömböztetésre: mert az, hogy kisebb és nagyobb háromszögek vannak, már nem ezen szempont alá tartozik.

Szóval alig van tudomány, mely oly pontos meghatározásokat követel, mint a mértan; de a meghatározásoknak épen ezen szabatos volta eredményezi, hogy megfelelő lassu, fokozatos haladás mellett a fölcserélés, a fogalomzavar ritkább. Az egyszerűrül az összetettre, az ismertről az ismeretlenre való haladás, már a mértan természetében rejlik.

E mellett a mértan mint tudomány egy összefüggő, szerves egészet képez, melynek egyes tételei oly szoros viszonyban vannak egymással, hogy azoknak elkülönítve magukban való megértése vagy épen nem, vagy csak nagy erőmegfeszítés mellett lehetséges. Az egyik tétel a másikat tételezi föl, az egyik igazság mintegy önkénytelenül a másikból folyik; az egyik tétel igazsága a másik helyességét vonja maga után.

Ez az oka, hogy szellemképzésben a mértan a logikával működik kölcsönösen, minthogy a gondolatok határozottságát és következetességét követeli. Ezen kívül a szemmértéket a folytonos gyakorlás által tökéletesíti, valamint az izlés fejlesztését is eszközli; sőt a kézügyesség gyarapodását illetőleg is szintén figyelemre méltó a hatása. Mind-ezek által pedig közvetve a többi tantárgyak tanítását is megkönnyíti, mert pl. a mértannal kapcsolatban gyakorolt rajzolás a női kézimunkák csinos kiállítására nem csekély befolyással bir.

A mértantanításnak a leányiskolákban való jogosultságát, a föntebbiek által igazolni törekedvén, álljon itt a tanítás módjára a következő példa:

Gyakorlati tanítás a polgári leányiskola I-ső osztályában.

A szögek bőségének mérése.

Ha valamely tárgy nagyságáról meggyőződést akarunk szerezni, akkor az illető tárgyat, természetének megfelelő eszközök segítségével megmérjük, pl. a folyadéket literrel, a szövetet méterrel stb.

A mérés tulajdonképen nem egyéb, mint összehasonlítás, amennyiben t. i. csak azt vizsgáljuk, hogy az illető mértékegység hányszor van meg a fölvett egészben.

A szögekről tanítván, megemlítettük, hogy azok nagysága a szárak elhajlásától, illetőleg a szög bőségétől függ; tudjuk továbbá azt is, hogy bőségükre nézve lehetnek: hegyes-, derék-, tompa-, egyenes-, kihajló-, háromnegyed- és teljes szögek, mely utóbbiak már a körnek felelnek meg. De könnyen belátható, hogy nagyon sok különböző bőségű hegyes szög van, valamint hogy a derékszög és az egyenes szög között is nemcsak egyféle bőségű tompaszög létezik. Hogy tehát ezen különféle hegyes-, tompa- és kihajló szögek között létező arányt pontosan kimutathassuk, azok nagyságát illetőleg a szögbőségek közötti viszonyt kell meghatároznunk.

A szögek mérésére a többi mértékegységektől lényegesen különbözőt t. i. a *szögfokokat* használjuk.

Egy szögfok nagyságát a következőképen határozhatjuk meg: (szemléltetve) a teljes szöget, vagyis a kört, függetlenül nagyságától 360 egyenlő részre osztjuk; az ezen részeket megjelölő pontokat a szög csucsával összekapcsolva, 360 kis szöget nyerünk, melyek mindegyike mértékegységül használtatható s „*fok*“ névvel bír: tehát minden teljes szögben 360 fok foglaltatik. A fok jele egy kis zeró, melyet az illető szám jobb oldalának felső része mellé irunk (pl. 25°).

Ha most ezen kör középpontján keresztül, melyet a szögek csucsának kell tekintenünk, egy vízszintes vonalat huzunk, ez által a teljes szöget két egyenlő részre osztottuk; ugyanez történt azon görbe vonallal is, amely ezen vízszintes vonal két végpontját összekapcsolja. Ha most az egész kör 360° tesz, annak fele 180° foglal magában, tehát a központ, az az csucstól egyenesen, de ellenkező irányban elterjedő két szár közti távolság 180° tesz.

(Hogyan nevezzük azon szöget, melynek szárai ellenkező irányban, de egyenes vonalban feküsznek? — Hány fokot tartalmaz az egyenes szög?)

Huzzunk most a középponton keresztül a vízszintes vonalra egy függélyest; ez által a központ körül négy szög keletkezik, még

pedig négy olyan szög, melyek mindegyike egy vízszintes és egy reá függélyesen álló vonal által van képezve. (Hogyan nevezzük az ilyen szöget? —) Ezen négy egyenlő (derék) szög együttvéve 360° tesz, miből önként az következik, hogy egynek-egynek a 360 fok negyedrésze, t. i. 90° felel meg. — (Hány fok tesz egy derékszöget? — Hány fok tesz egy egyenes, egy teljes szöget? — A három derékszögből álló háromnegyedszög hány fokot foglal magában?)

A derékszög, egyenes szög, háromnegyed és teljesszög foknagyságát tehát ily egyszerű módon lehet meghatározni. A közbenfekvő, különböző nagyságú hegyes, tompa vagy kihajló szögek bőségét pedig egy nagyon egyszerű eszköz segítségével mérhetjük meg. Ez nem egyéb, mint a fokmérő (szögmérő), mely egy 180 egyenlő részre beosztott félkör alakú papir- vagy érczlemezke. (A szögmérő bemutatása.) Az egyenes oldalon egy bevágás mutatja a megfelelő kör, illetőleg teljes szög, középpontját. Ha most ezen bevágást a megmérendő szög csucsára úgy alkalmazzuk, hogy az egyenes vonal fele a szög egyik szárán nyugszik, a szög másik szára a szögmérőn pontosan megjelölt fokok egyikét fogja érinteni. A fokmérő egyenes oldalától, illetőleg a szög egyik szárától kezdve a számitást, a másik szárnál az illető szög fokokban kifejezett bőségét feljegyezve látjuk. Ily módon az egyenes szög határáig, bármely szög nagyságát fokokban könnyen ki lehet mutatni. (Mi jelöli a szögmérőn a kör középpontját? — Hogyan kell a szögmérőt a megmérendő szögre illeszteni? Honnan kezdjük a fokokat számlálni?) A szögmérő segítségével tetszés szerinti nagyságú szöget rajzolhatunk úgy, ha először is megrajzoljuk a szög egyik szárát; erre ráfektetjük a szögmérö egyenes oldalát úgy, hogy a vonal végpontja a bevágáshoz, illetőleg a szögmérő által képviselt félkör középpontjába essék. Ez a pont lesz a szög csucsa. (Szemléltetés.)

A szögmérő félkörén felkeressük a kivánt nagyságu szöget, megjelöljük a táblán krétával, s ha ezt a pontot a szög csucspontjával összekötjük, a kivánt nagyságú szöget nyertük. (Rajzoljanak 25, 54 és 65 fok nagyságú szöget!)

Pontosabb meghatározásoknál még a fokot is fel szokták osztani 60 egyenlő részre, melyeket fokperczeknek neveznek. A fokperczeket újból 60 részre osztják, s mindegyik ily részt fok-, másodpercznek mondanak; az első esetben a fok jele egy vesszővel (pl. 6′), utóbbi esetben pedig két vesszővel (pl. 8″) helyettesíttetik.

Mondanom sem kell, hogy mindez rajzzal jár kapcsolatban, s a föntebbi eljárást követi a *begyakorlás* és *ismétlés*.

Odor Emilia.

VEGYESEK.

CSENGERY-ÜNNEPÉLY.

A fővárosi polgári iskolai tanítók f. év november 20-án délelőtt Csengery Antal emlékére lélekemelő ünnepélyt rendeztek az akadémia nagytermében.

Az ünnepély 10 órakor vette kezdetét. Stojanovics István polg. iskolai igazgató megnyitó beszédét azzal kezdé, hogy a polgári iskolai tanítók erkölcsi kötelességüknek tartották a magyar haza nagy halottjának, Csengery Antalnak emlékét megünnepelni, s most összejöttek, hogy lerójják a kegyelet adóját. Magyarország közoktatási és népnevelési ügyét az elhunyt nagy férfiu ugyszólván megteremtette. Ő volt a magasztos eszmének legőszintébb barátja és fáradhatlan apostola. A polgári iskolai intézményt hazánkban ő honosította meg, amennyiben annak megteremtésében ő volt leghathatósabb tényező. Mint a volt főv. iskolatanács egyik legbuzgóbb tagja, nagy lelkének egész erejével odamüködött, hogy a polg. iskolai intézmény a törvény betüje szerint valóban megteremtessék. 1870-ben lett fölállítva a fővárosban a két első polgári iskola, s ez intézetek száma azóta tízre növekedett. A polgári iskola tanítói átérzik a nagy hálát, melylyel az elhunytnak tartoznak, s a nagy horderejü intézkedést, mely Csengery nevével örökre össze van forrva, egész nagyságában méltányolni is tudják. — Hálájokat nem fejezhetik ki másként, mint hogy a kegyelet oltárára tőlük telhető ünnepélyes áldozatokat mutatnak be.

E megnyitó beszéd után a fővárosi polgári iskolák végzett növendékei Bellovics polgári iskolai tanár zongorakisérete mellett elénekelték az általa szerzett alkalmi «Cantatét», melyhez a szöveget Oldal polg. iskolai tanár írta. A szép zeneszerzeményt az üde, csengő hangokból álló hatalmas női kar hatással adta elő.

Ezután Lád Károly polg. iskolai tanár foglalta el az előadói széket. Csengery Antal felett nagyterjedelmü, szónoki műgonddal kidolgozott emlékbeszédet tartott.

«Fájdalmas érzés fogja el a vándort, — így kezdte beszédét — ha régi idők fényes épületeinek romjain keresztül vezet az utja; ledőlt oszlopok, a régi dicsőség néma hirdetői hevernek körül, mohos falak, mint kegyeletesen elfátolyozott maradványai az egykori nagyságnak, alig látszanak már a földből, melynek felületén a magasból ledöntött kődíszek porladoznak; itt-ott még fölemelkedik egy-egy kiváló erősségü sarok-fal, de rajta is meglátszanak a pusztulás nyomai és a szél szeszélye által odaplántált sáfguló növényzet az aggnak ősz fürtjeire emlé-

keztet, és a bús látványt még komorabbá teszi ezen vonatkozása által a tünő életre. Mennyivel fájdalmasabb azonban azon érzés, mely keblünkben támad, ha magát a lassu romlást kell végig néznünk ; ha egyik támoszlopot a másik után kidőlni kell látnunk; s ha szemlélnünk kell, mint semmisül meg, a mi oly erős volt és mindennek erőt adni látszott.» Ily fájdalmas érzés ragadja meg e kor gondolkodó és érző fiát, mikor egyenkint látja kidőlni a nagy eszmék dicső apostolait. Eötvös. Toldy, Deák és Csengery egymásután halnak el, pótolhatlan veszteséget okozván haláluk által. Szónok vázolja Csengery életének és működésének történelmi hátterét. Ezután előadja az elhunyt nagy férfiu életrajzát.

Terjedelmesen és behatóan ismerteti szónok Csengery Antal politikai szereplését, azután a közoktatásügy terén szerzett érdemeit kezdi ecsetelni. Csengery a tanügyre, a művelődési tényezők ezen legfontosabbikára is kiterjeszté működését, hatása pedig e téren annál tartósabb lesz, minél inkább kényszerül a nemzet a nevelés, tanítás ügyét az általa felállított maximák irányában továbbfejleszteni. Felszólalásai e téren kevésbé hangosak voltak ugyan, mint sokakéi, nagyobb, valódibb és állandóbb buzgalom jellemzi, mint sokakéit, s annyi szakértelem, tájékozottság és helyeslátás, mint a mennyivel e terén kevesen rendelkeznek.

Az elemi oktatásnak, mint a jövő nemzedék mivelődési alapjának teljes fontosságát ismerte és méltányolta. Szónok részletesen fejtegeti az ünnepeltnek a közoktatásügyi téren való eredménydús szereplését, s behatóismerettel vázolja annak közoktatásügyi politikáját és a polgári iskolai intézmény természetét, kiterjeszkedve a közoktatásügy történelmi fejlődésére is. Előadja a közoktatásügyi törvény meghozatalának történetét, mely össze van forrva Csengery Antallal, éles bonczkés alá veszi a törvényt s fejtegeti annak hiányait, s beszél a felállított polgári fiiskolák és leányiskolákról, s behatóan érvel Csengery Antalnak azon eszméje mellett, hogy a polg. iskola, mint középiskola, feladatát sokkal biztosabban fogja elérni. — Szól azután Csengery irodalmi működéséről és parlamenti beszédeiről is. Végül mint emberről emlékezik meg, s ecseteli annak kitünő hazafias és polgári erényeit.

Az ő nyilvános cselekedeteinek főrugója a szeplőtlen, tiszta hazaszeretet volt és az ebből folyó igyekezet, hazája javára minél több valóban üdvösnek létesítésében teljes erejéből közre működhetni: — nem várta ő soha a jutalmat fölülről, nem leste soha a tömjénezést alulról. Hazafisága nem volt azon fajból való, mely lobbot vet és pillanat alatt óriási lánggá magaslik, hogy nemsokára kialvó szikrává törpüljön ; — nem volt azon fajból való, mely egetverő szónoklatokkal az udvarlók egész rajját vonszolja maga után, hogy szájuk íze szerint beszélvén, minél dörgőbb éljenzésekben gyönyörködjék, — nem, csendes magábazártsága hideg, sokszor talán ridegnek látszó külseje alá rejté a hazafiságnak azon magasztos nemét, mely a szent oltártűzhöz hasonlóan csendesen lobog, meleget és fényt közvetlenül ugyan csak azoknak oszt, kik ismerve felkeresik, annak áldását azonban mindnyájára adja, hazafisága, mely öntudatából meríti erejét azon nemesebb fajból való volt, mely él, hogy cselekedjék és cselekszik, hogy hasznosat teremtsen. Szónok beszédét így végzi: «Így, ha visszatekintünk e munkával és

fáradozással teljes életre, mely a nemzetek fölött őrködő gondviselés által kitűzött feladatát oly példásan teljesíté, anélkül, hogy kartársainak legkisebb jutalmára számot tartott volna, akaratlanul is költőbarátjának imaszerű fohásza lebben el ajkunkról: «Eszméi győzedelme legyen emlékjele!»

E szépen sikerült emlékbeszédet a hallgatóság tetszésnyilatkozatokkal és tapsszal tüntette ki.

Végül a fővárosi polg. iskolák végzett leánynövendékeinek énekkara Erkel Bánkbánjából az «Imakar»-t adta elő, s ezzel a kegyeletes ünnepély véget ért.

Csengery Antal özvegye, ki könyezve hallgatta végig az emlékbeszédet, az ünnepély végeztével, meghatva mondott köszönetet Lád Károlynak, ki az emlékbeszédet tartotta.

Megjegyezzük, hogy az emlékbeszéd egész terjedelmében a «Polgári iskola» című tanügyi közlöny deczemberhavi füzetében jelent meg.

— A főváros közoktatásügyi nagy bizottsága mai ülésén foglalkozott az elemi szakbizottság ismert javaslatával: az elemi tanítói óradij illetmények megszorításáról. A tavalyi óradijtöbbletek az ismétlő iskolaiakkal együtt 12,000 forintra rúgtak s ezért szükségesnek látta a tanács ezek végnélküli szaporodásának meggátlására bizonyos intézkedések előkészítését. Ezek egyfelől arról szólnak, hogy minden elemi iskolai tanító vagy tanítónő, húzzon I. II. vagy III. osztályu fizetést, egyformán heti 26 óra tartására köteleztessék s csak az ezen fölül adott minden egyes heti óra után kapjon évi 40 frtot. a tanító; másrészről pedig a mindenkori tanítói létszám egyik fele élvezzen első osztályu, a másik fele pedig II. és III. osztályu fizetést: (III. osztályba tartoznak azok, kik még véglegesítve nincsenek). Most a 355 főnyi tanítóságnak csak fele ad a fizetéseért 26 órát, a másik fele csak 20-at, s miután az újabb min. tanterv értelmében több órát kell az osztályban adni, a többletért külön óradij jár. S így nem csak az történik meg, hogy azon összeg folyton szaporodik, hanem az is, hogy fiatal, kezdő tanítók sokkal több jövedelemmel bírnak, mint régi kipróbált erők. A város polgári iskoláiban is teljesen egyenlő óraszámra vannak kötelezve a tanítók: méltányos, hogy az elemi iskolákban is ez a szokás rendszeresíttessék. A javaslat előadása után Ney Ferencz kérdé, hogy az előterjesztésben hangsúlyozott méltányossági elv hol érvényesül: miután az tünik ki csak, hogy a tanítók terhei növekednek. Erer Alkér tanácsnok válaszolá, hogy a méltányosság a javaslat azon részében érvényesül, hol kimondatik, hogy a mindenkori tanítói látszám fele első osztályu fizetésben részesül. Eddig a tanács az előléptetést saját kénye szerint tehette s egészen szabályszerűleg, híven a §-okkoz tíz évig is mellőzheti a tanítót. Most azonban e pont által kényszerítve lesz a fele létszámot mindig első oszt. fizetésben részesíteni. Zichy Antal hozzájárul a propozicziókhoz, de a tárgyalás fonala logikai kényszerűséggel viszi őt régebbi eszméjéhez a tanítónő fizetések redukcziójához. Sehol a világon a tanítónő nem kap akkora fizetést, mint férfi tagtársai. Csak egyedül Budapest tesz kivételt a kontinensen és azon túl. Ennek a következménye, hogy a reakczió

odáig megy, hogy már-már a tanítónő intézmény támadtatik meg. Szóló barátja az intézménynek; — de miután a tanítónő könnyen kitalálható okokból többet marad ki, könnyebben él, s nálok a kinálat és kereslet aránya sokkal nagyobb, mint a férfiaknál: a jövőre felveendő tanítónőkre nézve a fizetési szabályt revizió alá kellene vanni (Általános helyeslés). Ezzel a főváros egy millióra rugó közoktatásügyi kiadásait évenkint 20.000 forinttal csökkenthetné. Stojanovics István ehez a javaslathoz örömestebb járul, mint az előbbihez, mert a tanítók úgy fogják fel a dolgott, hogy illetményeik fognak csökkentetni. S bár ezt — lehet — néma lemondással tűrik, de megboszulják magukat az iskolán. Hiszen a régi eredményekhez képest a mi elemi főv. iskoláinkban oly megdöbbentően alászállott a tanítás, hogy állítása bizonyítására «szörnyű eseteket» tudna felhozni. A kérdéshez meg szólott Királyi Pál, Ballagi Mór, Kurcz Vilmos, mindnyájan pártolván az előterjesztést s megezáfolván Ráth K. azon állítását, mintha a tanítóknak a szóban levő óradijtöbbletekre szerzett jogaik lennének, mert hiszen a tanács a 20 órán felüli, külön dijazott órákra más, napidijas erőket is felvehetne a szabályok szerint. Erre a bizottság a szakbizottmány elöterjesztését egyhangulag magáévá tette (Stojanovics és Ráth kapituláltak), Zichy Antal indítványa pedig megfontolás és mielőbbi jelentéstétel végett az elemi szakbizottságnak adták ki.

A főv. közoktatásügyi bizottság viselt dolgairól és erősen reakczionárius mérvű határozatairól s vélekedéseiről jövő számunkban bővebben fogunk szólani.

Magyarázat színes himzés-minta mellékletünkhöz.

V. Tábla.

a) Katrinczaminta Aradmegyéből, román. A himzés itt már utoléri a szövés tökéletes technikáját.

b) A l. I. *b)* — *B*, *C*, *D* vászonhímzésre való szegélyek, melyek sokféleképen alkalmazhatók. Alkalmazhatók mindazon munkákra a melyek I. *a)*-nál fel vannak sorolva.

VI. Tábla.

a) Katrincza arany s ezüstszál és különféle színű gyapjuból szöve. A görög alapminta oly szép és gazdag, hogy a legdíszesebb legdrágább bútorszövetre sem lehetne szebbet készíteni.

Alkalmazható mindazon munkákra, melyek I. *a)*-nál fel vannak sorolva.

A MAGYAR HAZI IPAR DISZITMÉNYEI. I.

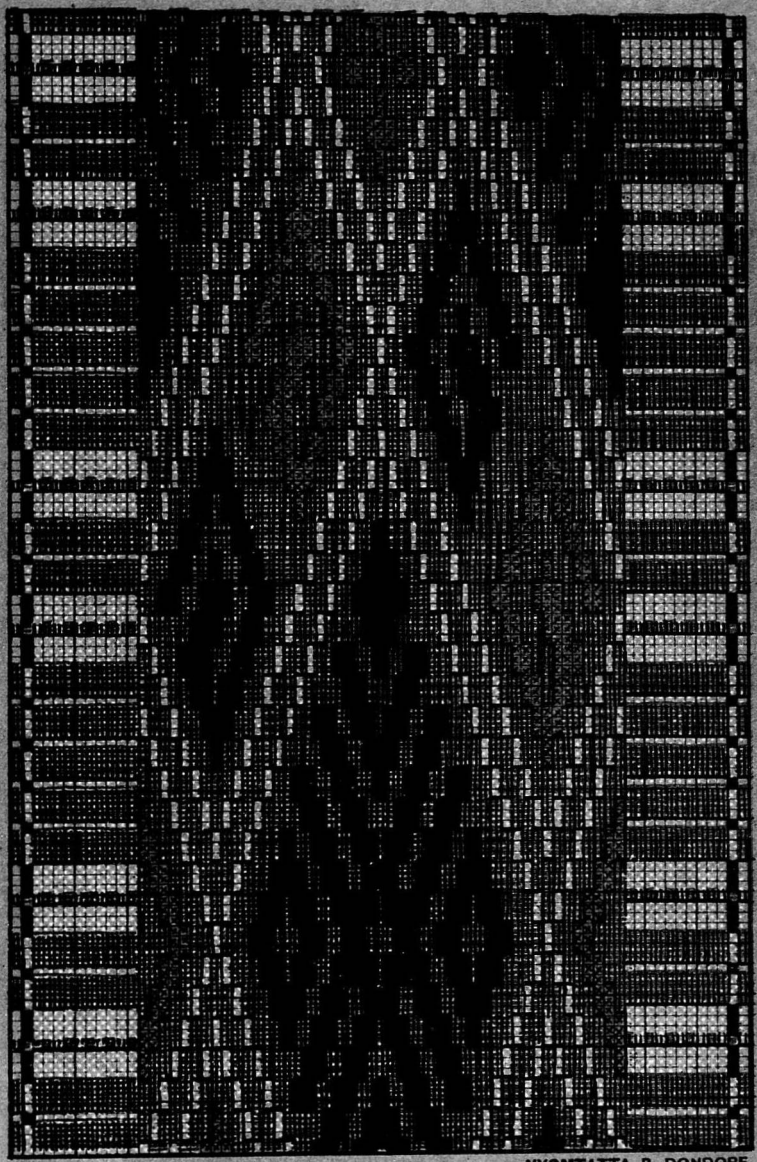

DEL. FR. FISCHBACH. NYOMTATTA S. DONDORF.

A „NEMZETI NÖNEVELÉS“ MELLÉKLETE.

A MAGYAR HAZI IPAR DISZITMÉNYEI.

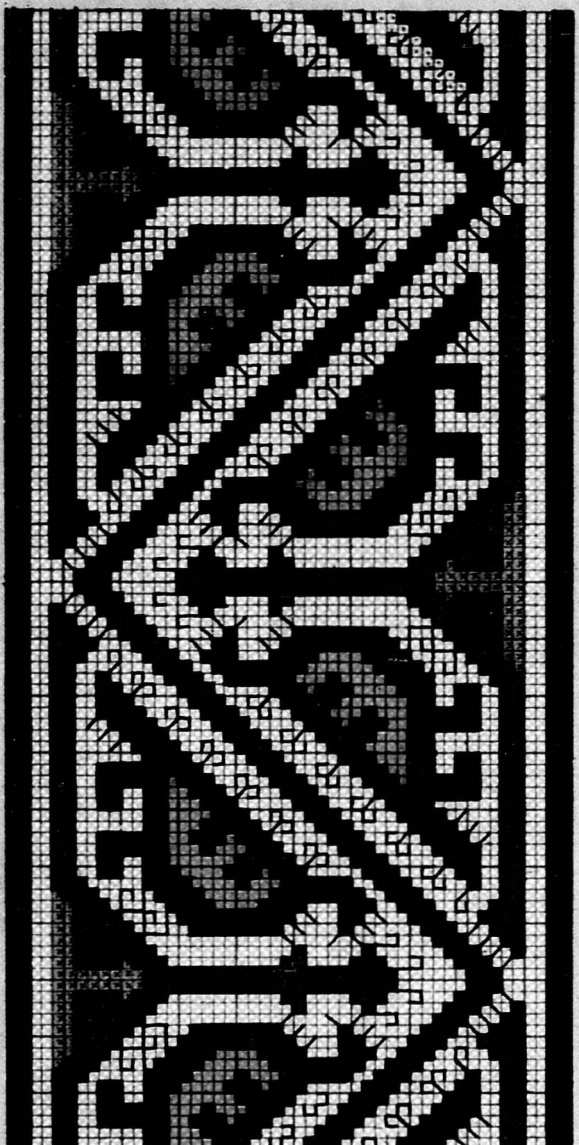

DEL. FR. FISCHBACH. NYOMTATTA B. DONDORF

A „NEMZETI NÖNEVELÉS“ MELLÉKLETE.

DEL FR. FISCHBACH. NYOMTATTA B. DONDORF.

A MAGYAR HAZI IPAR DISZITMÉNYEI.

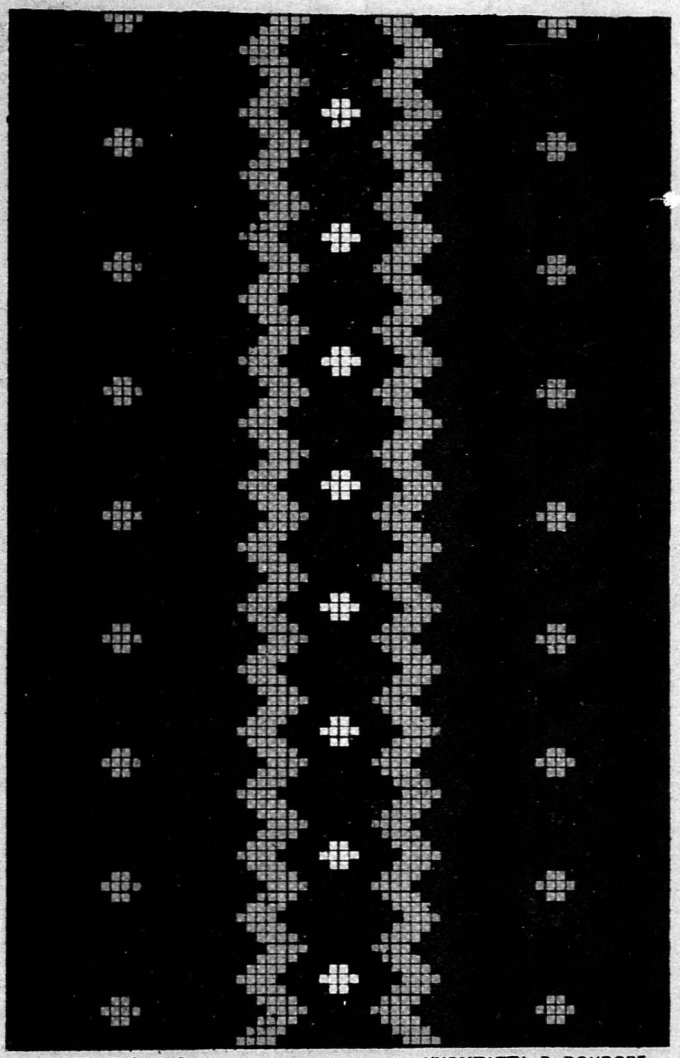

DEL FR. FISCHBACH. NYOMTATTA B. DONDORF.

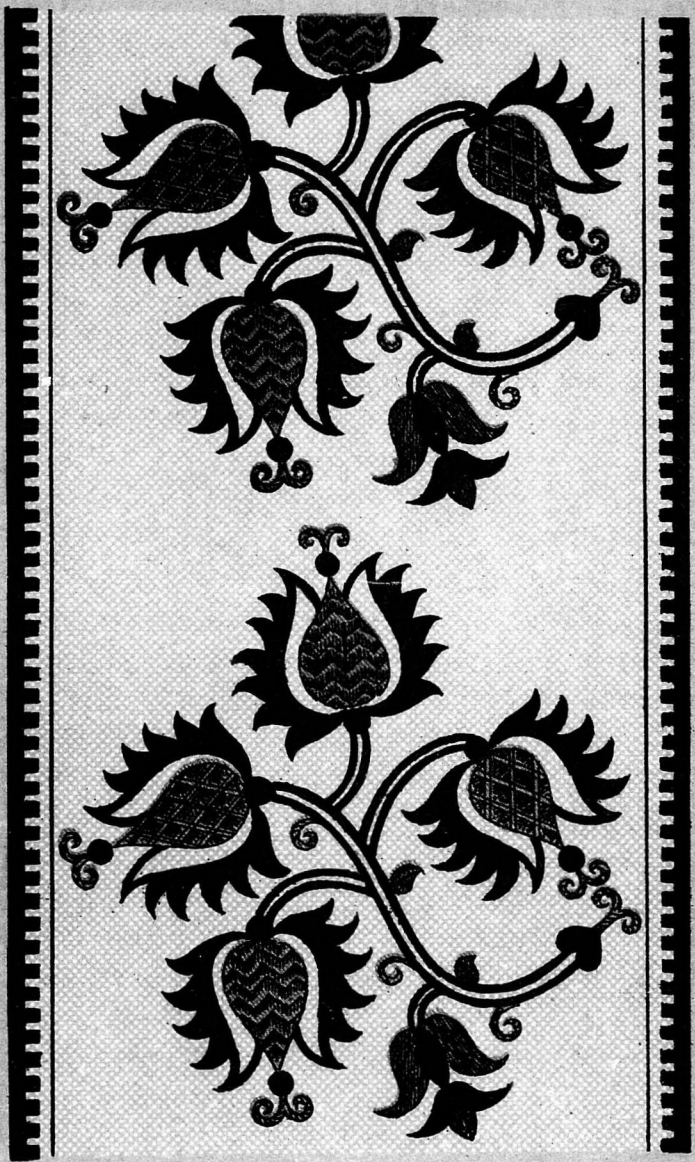

DEL FR. FISCHBACH. NYOMTATTA B. DONDORF.

A MAGYAR HAZI IPAR DISZITMÉNYEI.

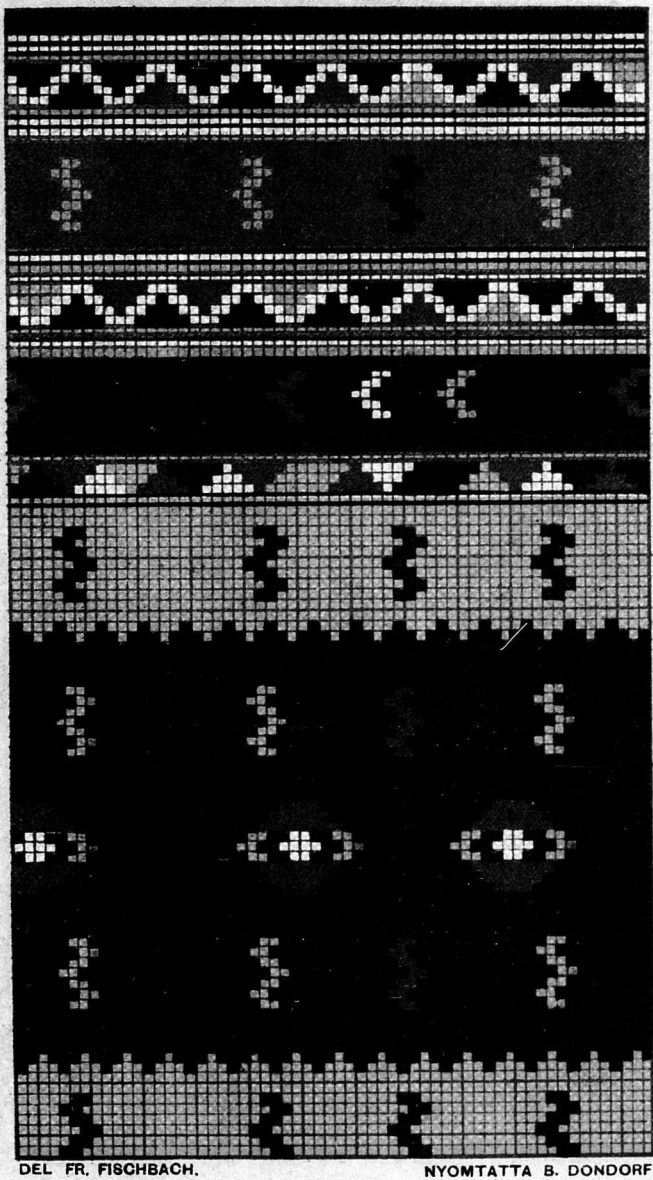

DEL FR. FISCHBACH. NYOMTATTA B. DONDORF.

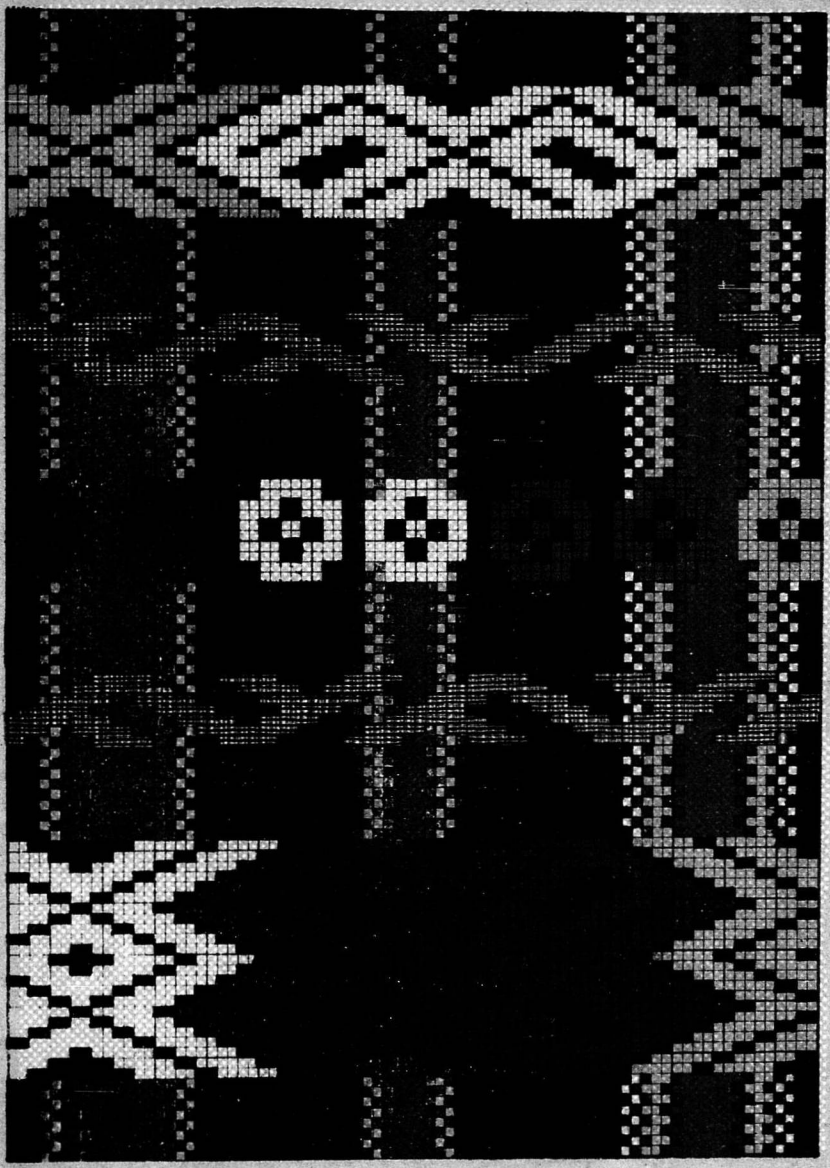

DEL FR. FISCHBACH. NYOMTATTA B. DONDORF.

A MAGYAR HAZI IPAR DISZITMÉNYEI.

A

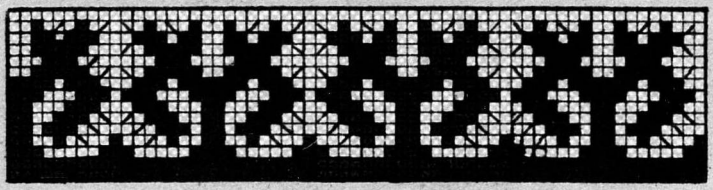

B

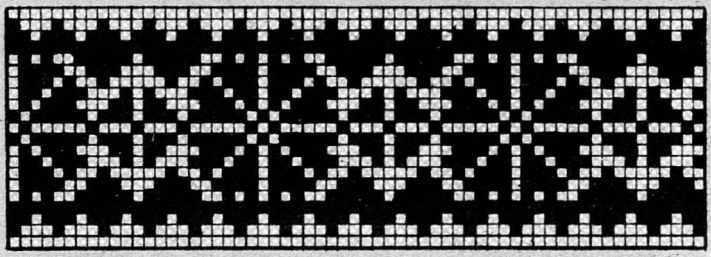

C

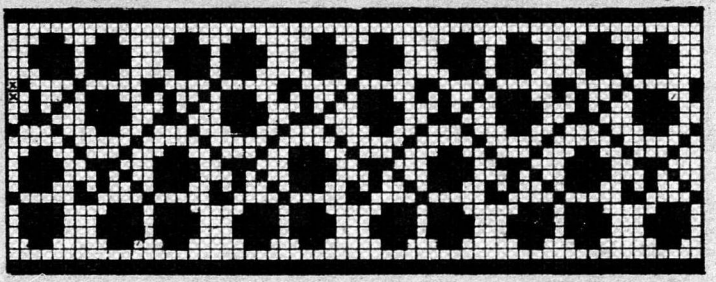

D

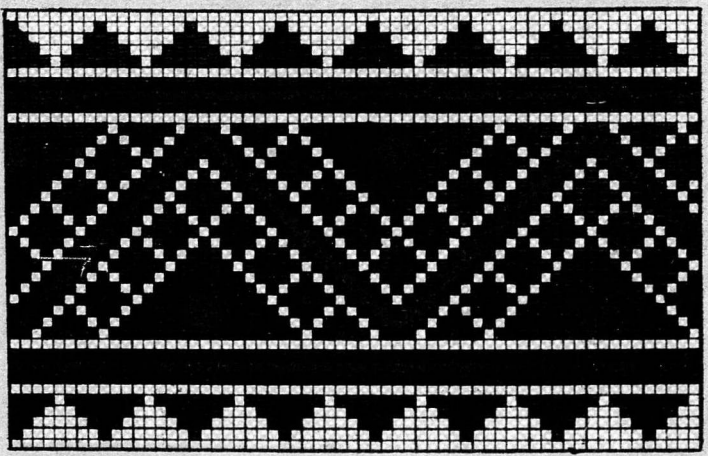

DEL FR. FISCHBACH. NYOMTATTA B. DONDORF.

A „NEMZETI NÖNEVELÉS“ MELLÉKLETE.

A MAGYAR HAZI IPAR DISZITMÉNYEI.

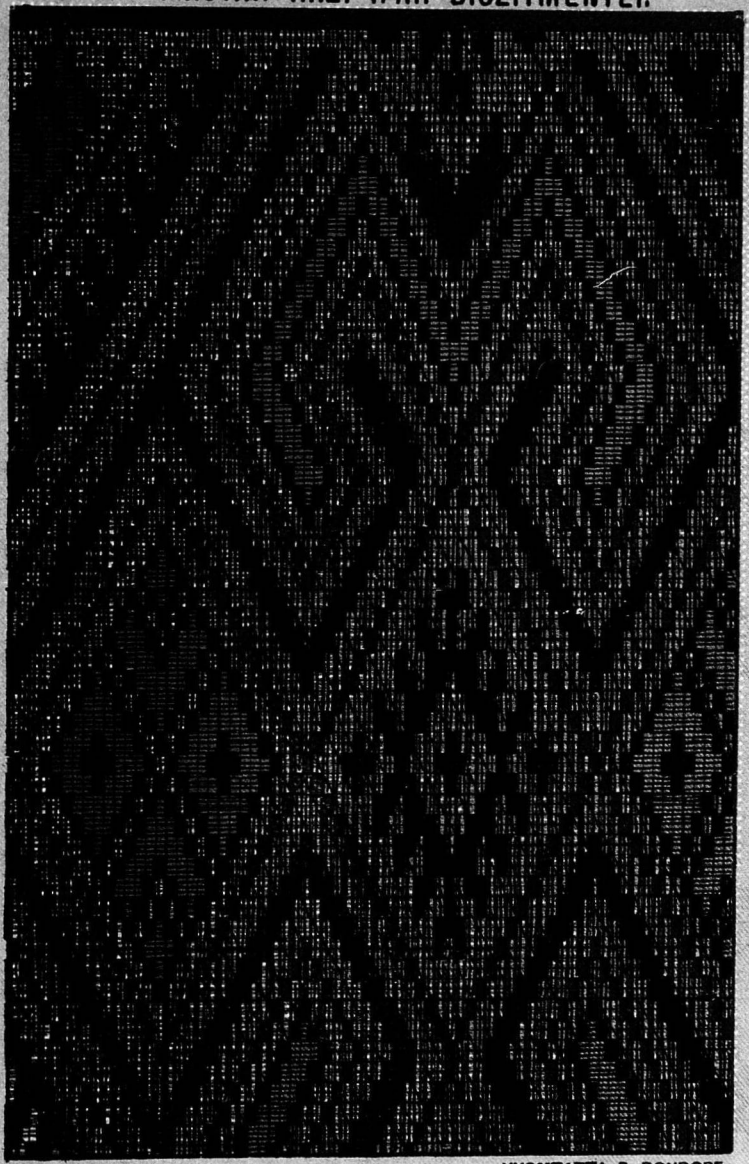

DEL. FR. FISCHBACH. NYOMTATTA S. DONDORF.

A MAGYAR HAZI IPAR DISZITMÉNYEI.

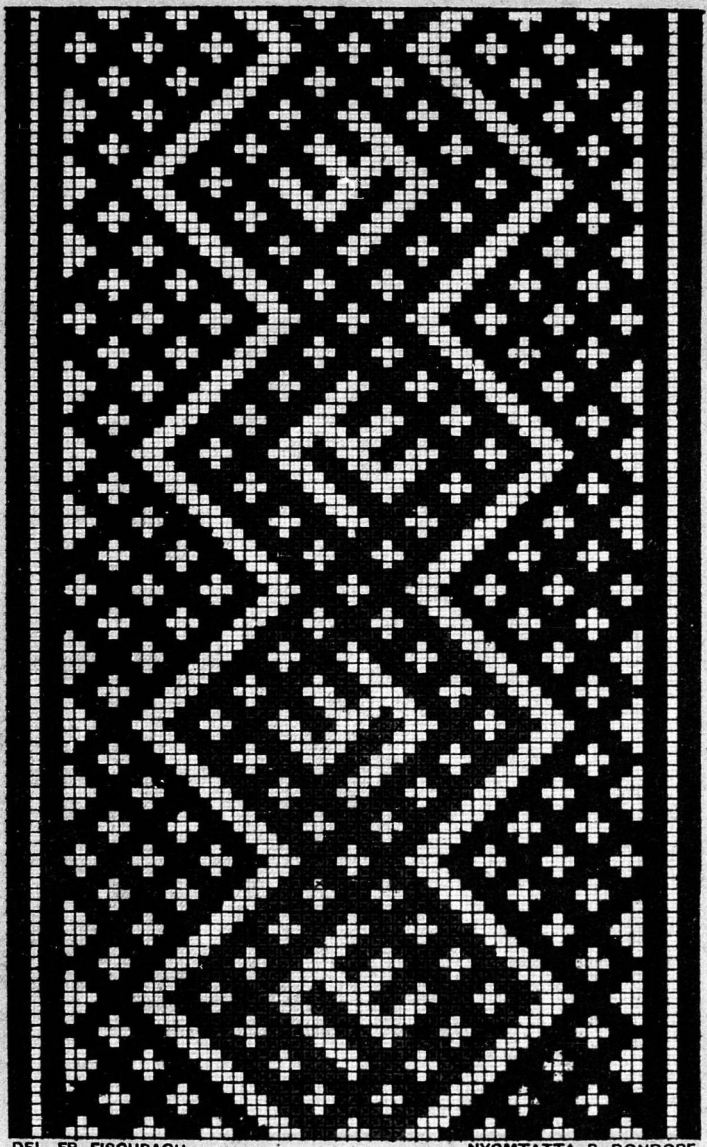

DEL FR. FISCHBACH. NYOMTATTA B. DONDORF.